

De verhoorder gehoord

Beleefdheidsstrategieën binnen politieverhoren

Afstudeerscriptie Jorie Post
Universiteit van Tilburg - Faculteit Communicatie en Cultuur,
Communicatie- en informatiewetenschappen - Tekst en Communicatie

Examencommissie:
Dr. Erica Huls, Faculteit Communicatie en Cultuur
Dr. Carel van Wijk, Faculteit Communicatie en Cultuur

Tilburg, september 2006

De verhoorder gehoord

Beleefdheidsstrategieën binnen politieverhoren

Jorie Post
Ginnekenweg 30A
4818 JE Breda
joriepost@hotmail.com

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	6
Inleiding	7
Hoofdstuk 1 Theoretisch kader	8
1.1 De beleefdheidstheorie	8
1.1.1 Macht in institutionele gesprekken	9
1.2 De beleefdheidsstrategieën	9
1.2.1 Direct en zonder omhaal	10
1.2.2 Direct maar omkleed met solidariserende middelen	11
1.2.3 Direct maar omkleed met respectvolle middelen	14
1.2.4 Indirect	16
1.2.5 Ervan afzien iets te zeggen	19
1.3 Politieverhoren	20
1.4 Maatschappelijk relevantie	21
1.5 Onderzoeksvraag	23
Hoofdstuk 2 De methode	24
2.1 Procedure	24
2.2 Dataverzameling	24
2.2.1 Privacy	24
2.2.2 Natuurlijkheid van de onderzoekssetting	25
2.3 Materiaal	25
2.4 Methodologische onderbouwing	27
2.4.1 Soort onderzoek	27
2.4.2 Representativiteit	27
2.4.3 Validiteit	27
2.4.4 Betrouwbaarheid	28
2.5 Linguïstische analyse	28
2.5.1 Transcriptie	28
2.5.2 Vraaganalyse	29
2.5.3 Variabelen en codeformulier	29
2.6 Kwantitatieve analyse	31
2.7 Beschrijving van het bestand in termen van de onafhankelijke en relevante variabelen	33
Hoofdstuk 3 De resultaten	34
3.1 Mannelijke en vrouwelijke agenten	34
3.1.1 Vraagformulering voor mannelijke en vrouwelijke agenten	34
3.1.1.1 Relevante variabelen van de verdachte	34
3.1.1.2 Relevante variabelen van de verhoorder	35
3.1.1.3 Relevante variabelen van het gesprek	36
3.1.2 Hoofdcategorie voor mannelijke en vrouwelijke agenten	36
3.1.2.1 Relevante variabelen van de verdachte	37
3.1.2.2 Relevante variabelen van de verhoorder	38
3.1.2.3 Relevante variabelen van het gesprek	39
3.1.3 Aanspreekterm door mannelijke en vrouwelijke agenten	40
3.1.4 Naam zeggen door mannelijke en vrouwelijke agenten	40

3.1.4.1 Relevante variabelen van de verdachte	40
3.1.4.2 Relevante variabelen van de verhoorder	41
3.1.4.3 Relevante variabelen van het gesprek	42
3.2 Mannelijke rangen	43
3.2.1 Vraagformulering voor mannelijke rangen	43
3.2.1.1 Relevante variabelen van de verdachte	43
3.2.1.2 Relevante variabelen van de verhoorder	44
3.2.1.3 Relevante variabelen van het gesprek	44
3.2.2 Hoofdcategorie voor mannelijke rangen	44
3.2.2.1 Relevante variabelen van de verdachte	45
3.2.2.2 Relevante variabelen van de verhoorder	45
3.2.2.3 Relevante variabelen van het gesprek	46
3.2.3 Aanspreekterm door mannelijke rangen	47
3.2.3.1 Relevante variabelen van de verdachte	48
3.2.3.2 Relevante variabelen van de verhoorder	48
3.2.3.3 Relevante variabelen van het gesprek	49
3.2.4 Naam zeggen door mannelijke rangen	50
3.2.4.1 Relevante variabelen van de verdachte	51
3.2.4.2 Relevante variabelen van de verhoorder	51
3.2.4.3 Relevante variabelen van het gesprek	52
Hoofdstuk 4 Conclusie en discussie	53
4.1 Conclusies	53
4.1.1 Mannelijke en vrouwelijke verhoorders	53
4.1.2 Mannelijke rangen	54
4.2 Discussie	55
4.2.1 Praktisch nut	56
4.2.2 Verder onderzoek	56
Literatuurlijst	58

Voorwoord

En dan ineens ben je uitgeschreven. Het verhoren, transcriberen, analyseren en schrijven zit er op. Al die maanden hard gewerkt en dan komt het moment om het resultaat te presenteren. Deze scriptie had niet geschreven kunnen worden zonder de hulp van verschillende mensen. Graag wil ik dit voorwoord gebruiken om de mensen te noemen die mij, op welke manier dan ook, hebben geholpen en gesteund tijdens het schrijven van deze scriptie.

Allereerst wil ik Erica Huls bedanken voor haar begeleiding en enthousiasme tijdens het hele proces. Onze afspraken waren zonder uitzondering uitgebreid en vruchtbaar. Zonder u was deze scriptie niet geworden zoals hij is.

Mijn dank gaat ook uit naar Carel van Wijk, voor het plaatsnemen in de examencommissie. Verder zijn er veel mensen van de verschillende politieregio's die hun medewerking hebben verleend. Een aantal wil ik graag bij naam noemen.

Van de regio Midden en West Brabant ben ik vooral Jos Verpaalen veel dank verschuldigd. Zonder zijn praktische kijk op dingen was de materiaalverzameling niet zo vlot en spannend verlopen. Ook Jan Rokven en Wilbert Paulissen hebben op een prettige manier hun steentje bijgedragen. Verder wil ik alle mensen van de Noodhulp bedanken voor hun tomeloze geduld, al hun antwoorden op mijn vragen en de avonturen in de politieauto's.

In Brabant-Noord heeft Toine van Loenhout veel praktische zaken geregeld, mijn dank daarvoor. Peter Verschuur bedankt voor de kans om bij jullie rond te mogen lopen.

Tako Jan Goossen en Huub Schalken van de regio Brabant Zuid Oost ben ik ook mijn dank verschuldigd voor de praktische uitvoering van het onderzoek.

Steven Edixhoven van de politieacademie, bedankt voor je tijd en de moeite die je hebt gedaan.

Ook Erik Moonen van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bedankt voor je interesse en je kritische blik.

Verder wil ik mijn ouders bedanken voor hun nimmer aflatende interesse en hun hulp tijdens de laatste loodjes. Jullie hebben me gemotiveerd en bleven me vragen hoe het ging, ook al was het antwoord steevast 'ja het gaat wel, ik ben er alleen nog lang niet'. Marijn, bedankt voor het beschikbaar stellen van één van je eigenlijk onmisbare bezittingen, het wordt erg gewaardeerd! Ook heel fijn dat je kritisch naar mijn stuk hebt willen kijken.

Bart, ik wil jou niet alleen bedanken voor je eerste hulp bij computerleken, maar ook voor het geduld dat je hebt opgebracht en het luisterende oor dat je hebt geboden. Ook als ik het niet meer zag zitten, heb je me weer op het goede spoor gebracht.

Niels bedankt voor het brainstormen en het goede resultaat ervan.

Vivian, zonder jou was dit onderzoek er waarschijnlijk niet gekomen. Ik ben blij dat we het spannendste gedeelte tenminste samen hebben meegemaakt. Jammer dat we het niet samen af hebben kunnen ronden, maar het gaat jou zeker ook lukken.

Dan is nu het moment aangebroken om het wetenschappelijke werk voor zich te laten spreken.

Breda, september 2006

Jorie Post

Samenvatting

Dit onderzoek beoogt een bijdrage te leveren aan de discussie of bepaalde kenmerken van de verhoorder, namelijk sekse en rang, van invloed zijn op de inzet van de talige middelen door de verhoorder. En zo ja, op welke wijze deze invloed tot uiting komt.

Centraal in dit onderzoek staat de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson, die stelt dat mensen twee tegengestelde behoeften hebben. Aan de ene kant willen ze met rust gelaten worden, maar aan de andere kant hebben ze contact met andere mensen nodig om zich te kunnen ontwikkelen. De beleefdheidstheorie is in dit onderzoek opgedeeld in vijf hoofdcategorieën waaronder veertig beleefdheidsstrategieën vallen. De keuze voor de beleefdheidsstrategieën is afhankelijk van de drie factoren sociale afstand, inbreuk en macht.

Er zijn geluidsopnames gemaakt van tien politieverhoren aangaande winkeldiefstal op drie verschillende politiebureaus in de provincie Noord-Brabant. De geluidsfragmenten zijn getranscribeerd, waarna de uitingen in beurten zijn verdeeld. Aan elke uiting van de verhoorder is een spreekhandeling toegekend, de vragen zijn eruit gefilterd. Vervolgens zijn aan alle vragen beleefdheidsstrategieën toegekend en deze gegevens zijn verwerkt in SPSS 11.5. De gegevens zijn getoetst door middel van multinomiale logistische regressies, de relaties zijn verder onderzocht door middel van kruistabellen en χ^2 -toetsen.

Uit het onderzoek blijkt dat er verschillen bestaan tussen de inzet van talige middelen door mannelijke en vrouwelijke agenten. Agentes stellen hun verdachten veelal vragen in syntactische zin, terwijl hun mannelijke collega's eerder een bewering doen over de verdachten. Mannelijke agenten gedragen zich daarmee stellend en geven hun verdachten weinig ruimte om hun visies en opvattingen ten gehore te brengen. Verder maken agenten veel gebruik van de hoofdcategorie direct omkleed met solidariserende middelen. Hierbij wordt rekening gehouden met de (wellicht ten onrechte veronderstelde) behoeften aan sympathie en betrokkenheid; agenten kunnen hierdoor belerend overkomen.

Agentes zijn meer to the point en stellen hun vragen het meest direct zonder omhaal. Bij deze hoofdcategorie kan er niets van de boodschap weggelaten worden, omdat hij anders niet meer begrepen wordt. Een aantal verdachtenkenmerken heeft invloed op het gebruik van de hoofdcategorieën, zoals sekse, leeftijd en recidivisme. Ook variabelen zoals het aantal verhoren van de dienst en de plaats in het gesprek waar de vraag gesteld wordt zijn van invloed op het gebruik van de hoofdcategorieën.

Verder zeggen agenten vaker de naam van de verdachte dan dat agentes dat doen. Het noemen van namen kan belerend overkomen; de verdachte wordt op die manier steeds opnieuw bij het gesprek betrokken. Vooral de groep jonge agenten gedraagt zich op deze manier.

Er hebben agenten, hoofdagenten en brigadiers deelgenomen aan het onderzoek. Tussen deze rangen zit ook verschil in de inzet van talige middelen.

Agenten en hoofdagenten doen meer beweringen dan dat ze syntactische vragen stellen, voor brigadiers ligt dat juist andersom. Vooral jonge agenten en hoofdagenten zijn veelal stellend doordat zij veel beweringen doen.

Agenten en hoofdagenten gebruiken het meest de hoofdcategorie direct maar omkleed met solidariserende middelen. Hierbij wordt rekening gehouden met de behoeften van de verdachte. Dit kan echter belerend overkomen. Brigadiers stellen hun vragen het meest direct en zonder omhaal.

Hoofdagenten (vooral de jongere) benaderen hun verdachten veelal met het respectvolle 'u', terwijl agenten en brigadiers hun verdachten tutoyeren. Als het gesprek een neutrale of negatieve sfeer kent, wordt er meer 'u' gezegd dan wanneer het een positief gesprek betreft. Agenten zijn de enige verhoorders die (jonge) verdachten regelmatig bij hun naam noemen. Dit is ook weer een reden waarom ze als belerend kunnen worden aangemerkt.

Inleiding

Tijdens het vak 'gespreksanalyse' ben ik in aanraking gekomen met de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson. Deze theorie stelt dat mensen twee tegengestelde behoeften hebben. Aan de ene kant willen ze met rust gelaten worden en aan de andere kant hebben ze contact met mensen nodig. Dit dilemma heeft me niet losgelaten en toen de tijd rijp was om een scriptieonderwerp te kiezen, wist ik dat de beleefdheidstheorie een centrale rol zou spelen in mijn onderzoek.

Het begrip 'macht' speelt een belangrijke rol in de beleefdheidstheorie. Ik was benieuwd naar de consequenties voor de beleefdheidsstrategieën als er een gesprek werd geanalyseerd waarin de machtsverschillen groot waren. Omdat er mijnerzijds een interesse bestaat in de politiewereld, was de keuze voor de politie snel gemaakt. Nadat er contact was gelegd met drie verschillende politieregio's, werd duidelijk dat het mogelijk was om verhoren aangaande winkeldiefstal te analyseren. Tien verhoren zijn uitgewerkt en geanalyseerd aan de hand van de beleefdheidstheorie.

In het eerste hoofdstuk wordt de beleefdheidstheorie toegelicht. Alle strategieën die in deze theorie worden onderscheiden worden genoemd en voorzien van een voorbeeld. In dit hoofdstuk wordt tevens informatie gegeven over politieverhoren en wordt de maatschappelijke relevantie van het onderzoek toegelicht. Aan het eind van het hoofdstuk wordt de onderzoeksvraag behandeld. Het tweede hoofdstuk bevat de methode van onderzoek. De kwalitatieve en de kwantitatieve analyse komen aan bod, evenals de methodologische onderbouwing van het onderzoek. Hoofdstuk drie is een weergave van de resultaten en het laatste hoofdstuk bevat de conclusies en de discussie.

Hoofdstuk 1 Theoretisch kader

Deze scriptie behelst een kwalitatief onderzoek naar beleefdheidsstrategieën binnen politieverhoren aangaande winkeldiefstal. De vragen die de verhoorder stelt, zijn geanalyseerd door middel van de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson. Allereerst wordt de beleefdheidstheorie toegelicht en worden verschillende elementen uit de theorie uitgelegd door middel van voorbeelden. Na deze toelichting worden politieverhoren onder de loep genomen. Er wordt uiteengezet wat een politieverhoor is en wat de kenmerken zijn van dit specifieke soort gesprek. Vervolgens wordt de maatschappelijke relevantie van het onderzoek besproken om tot slot de onderzoeksvraag te behandelen.

1.1 De beleefdheidstheorie

In 1978 (tot 1987) ontwikkelden Brown en Levinson de beleefdheidstheorie. Deze theorie is gebaseerd op het begrip 'face' van Goffman (1967). De beleefdheidstheorie stelt dat mensen twee tegengestelde behoeften hebben. Aan de ene kant willen ze met rust gelaten worden, aan de andere kant hebben ze contact met anderen nodig om zich te kunnen blijven ontwikkelen en willen ze aardig gevonden worden. De eerste behoefte wordt door Brown en Levinson ook wel het negatieve gezicht genoemd, de tweede behoefte het positieve gezicht. Steeds wanneer twee of meer mensen met elkaar communiceren, is er sprake van een dilemma; welk gezicht weegt op dat moment het zwaarst.

Wanneer mensen met elkaar omgaan, staat hun gezicht op het spel; ze kunnen gezichtsverlies lijden. Het gezicht van een ontvanger kan op talloze manieren bedreigd worden. Aan hem kan een opdracht worden gegeven waardoor hij zich in het nauw gedreven voelt. Dan is er sprake van een aantasting van het negatieve gezicht, de ontvanger moet iets doen wat hij liever niet had gedaan. Ook kan het zijn dat het positieve gezicht van de ontvanger wordt aangetast. Dit gebeurt bijvoorbeeld door het geven van negatieve kritiek. Niet alleen het gezicht van de ontvanger kan bedreigd worden, ook het gezicht van de zender kan op het spel komen te staan. Een zender kan om een gunst vragen, het is dan aan de ontvanger om het verzoek al dan niet in te willigen. De macht wordt verschoven van de zender naar de ontvanger en de zender stelt zich hiermee kwetsbaar op. Het doen van een uitspraak die als gezichtsbedreigend wordt gezien (bijvoorbeeld het vragen om een gunst of advies) wordt een Face Threatening Act (FTA) genoemd.

Een FTA kan leiden tot een verstoring van de relatie. Daarom is het verstandig om de FTA te verzachten door middel van een talig middel. Een voorbeeld van een talig middel is een gespreksstrategie. Brown en Levinson hebben een inventarisatie gemaakt van alle gespreksstrategieën (zij onderscheiden er veertig) en hebben deze geordend van direct naar indirect. Iemand is direct als uit hetgeen gezegd wordt slechts één betekenis is af te leiden. Aan een indirecte uitdrukking zijn meerdere betekenissen te ontlenuen. Tussen direct en indirect vallen nog tal van mogelijkheden. Zo heb je directe strategieën omkleed met respectvolle middelen en strategieën omkleed met solidariserende middelen. Deze strategieën kunnen een FTA verzachten.

De beleefdheidstheorie stelt dat de keuze voor een bepaalde gespreksstrategie afhankelijk is van drie factoren:

- Sociale afstand: hoe dicht staan mensen bij elkaar. Mensen die elkaar goed kennen (partners, goede vrienden) hebben een kleine sociale afstand, onbekenden hebben een grote sociale afstand.
- Inbreuk: welke inbreuk heeft de handeling op zich. Vraag je iemand zijn auto voor een week te leen, dan is de inbreuk groot. Vraag je echter of je iemands pen even kunt gebruiken, dan is er sprake van een kleine inbreuk. Inbreuk varieert binnen culturen en is moeilijk los van cultuur vast te stellen.
- Macht: macht houdt verband met het vermogen om het gedrag van anderen te veranderen of te beïnvloeden. Dit aspect wordt in de volgende paragraaf uitvoeriger beschreven.

Aan deze drie factoren kan men een getal toekennen. In dit onderzoek is gekozen voor de getallen één tot en met drie. De optelsom hiervan vormt het gewicht van de verbale handeling (gewicht = sociale afstand + inbreuk + macht). Dit gewicht voorspelt uiteindelijk voor welke gespreksstrategie er gekozen wordt. Het is belangrijk om in ogenschouw te nemen dat de factoren sociale afstand, inbreuk en macht de strategiekeuze beïnvloeden, maar dat ze niet allesbepalend zijn (Huls, 2001). Het is altijd aan de spreker om te bepalen welke strategie hij op dat moment het meest geschikt vindt.

1.1.1 Macht in institutionele gesprekken

Macht is een ingewikkeld begrip. Het wordt op veel verschillende manieren gebruikt ('Bush is de machtigste man ter wereld', 'Ajax was weer oppermachtig') en daarom is het moeilijk om er een eenduidige betekenis aan te geven. Het begrip macht wordt in deze scriptie gebruikt in het kader van macht in gesprekken en dan met name macht in institutionele gesprekken. Een institutioneel gesprek wordt gekenmerkt door de volgende punten:

- Er is sprake van vooraf bepaalde rollen (bijvoorbeeld politieagent - verdachte of ouder - kind).
- De gespreksdeelnemers hebben een asymmetrische relatie voor wat betreft rechten en plichten tijdens het gesprek; de één kan andere acties uitvoeren dan de ander.
- Er is sprake van een ongelijke distributie van beurtsoorten. De een stelt bijvoorbeeld vragen, de ander geeft antwoorden.
- De identiteit en bronnen die de gespreksdeelnemers tot hun beschikking hebben, worden gesterkt dan wel afgezwakt door de institutionele identiteit die zij hebben.

Een institutioneel gesprek kan worden beschreven als een gesprek dat posities voor gespreksdeelnemers bepaalt en waar restricties voor de toegang tot bepaalde mogelijkheden in het gesprek worden vastgesteld (Thornborrow, 2002). Onder institutionele gesprekken valt dus een veelvoud aan mogelijkheden. Het betreft niet alleen gesprekken die beroepsmatig worden gevoerd zoals bijvoorbeeld politieverhoren of rechtszaalgesprekken, maar ook gesprekken die in schoolverband worden gevoerd of tussen ouders en kinderen in een thuissituatie.

Het begrip macht wordt door verschillende mensen op verschillende manieren gebruikt. Het wordt zowel op een interpersoonlijke manier ingezet (persoon A heeft macht over persoon B) als op een individuele wijze (het is een machtige spreker). Er zijn gedurende de jaren verschillende opvattingen over macht geweest. Waar wetenschappers het inmiddels over eens zijn geworden, is dat macht te maken heeft met het beïnvloeden van mensen. Degene die (in een gesprek) de ander zo ver krijgt om dingen te doen die hij uit zichzelf niet had gedaan, wordt als de meest machtige bestempeld (Dahl, 1957).

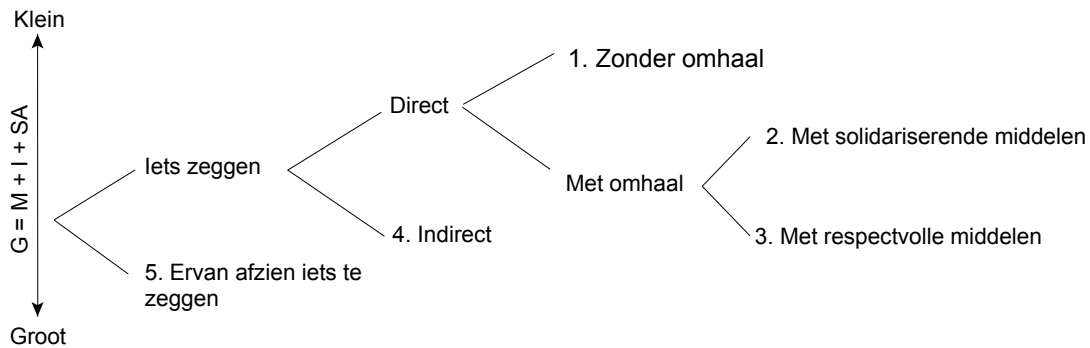
Er is een aantal kenmerken waaraan een machtige spreker herkend wordt. Degene die in een gesprek de vragen stelt en de beurtwisseling bepaalt, wordt als de meest machtige gezien. Maar ook degene die het onderwerp kiest, het juiste antwoord weet (zoals in een klassituatie) of bepaalt wanneer een antwoord voldoende is, heeft de macht in een gesprek. Macht staat vast binnen een gesprek, hoewel er voor de gespreksdeelnemers ruimte is om van rol te wisselen. Een geïnterviewde kan op de stoel van de interviewer gaan zitten en zo het gesprek overnemen. Meestal behouden de sprekers echter hun rol tijdens het gehele gesprek.

1.2 De beleefdheidsstrategieën

Er worden door Brown en Levinson veertig gespreksstrategieën onderscheiden, deze strategieën zijn onder te verdelen in vijf hoofdcategorieën. Hieronder worden deze hoofdcategorieën en gespreksstrategieën behandeld en voorzien van een voorbeeld uit het verzamelde corpus. Er is gebruik gemaakt van de indeling en uitwerking van de beleefdheidsstrategieën die Huls (2001) hanteert.

Om van de beleefdheidstheorie van Brown en Levinson kort overzicht te geven, wordt er gebruik gemaakt van de volgende figuur (Huls, 2001):

Figuur 1.1 Schematische weergave van de beleefdheidstheorie (Brown en Levinson, 1987)

De nummers één tot en met vijf in de figuur komen overeen met de vijf hoofdcategorieën die onderscheiden worden. Deze figuur laat duidelijk zien dat hoe kleiner het gewicht (G) is, hoe directer sprekers doorgaans te werk gaan. Is het gewicht echter groot, dan wordt er vaak een scala aan middelen ingezet om het gewicht kleiner te laten lijken.

Er is zoveel mogelijk geprobeerd om vragende uitingen van de verhoorder als voorbeeld te nemen omdat alleen deze uitingen zijn geanalyseerd. Soms was er echter geen voorbeeld beschikbaar, er is dan gekeken of er uit de overige uitingen van de verhoorder geput kon worden. Was dit ook niet mogelijk, dan is er naar de uitingen van de verdachte gekeken en is uit dat corpus een voorbeeld gehaald. In één geval is er geen voorbeeld gevonden uit het corpus. Er is in dat geval een voorbeeld ontleend aan Huls (2001).

Het komt voor dat uitingen als voorbeeld bij meerdere strategieën terugkomen. Tijdens analyse is ervoor gekozen om de uiting bij de meest duidelijke strategie onder te brengen. In een aantal gevallen staan er nummers vóór de aanduiding van degene die spreekt; dit zijn uitingnummers. Deze zijn alleen geplaatst indien het uitingen betreft die niet direct op elkaar volgen. Indien er geen nummers staan, volgen de uitingen elkaar wel op. De uitingen zijn zoveel mogelijk letterlijk overgenomen uit de transcripten. Dit is de reden waarom zinnen uit een voorbeeld soms niet lopen of waarom woorden niet zijn gespeld zoals zij gespeld zouden moeten zijn. Indien de onderzoeker het vermoeden heeft dat er een onduidelijkheid kan ontstaan over een bepaald voorbeeld, dan is dit voorbeeld toegelicht. Voorbeelden die voor zich spreken, zijn niet voorzien van een toelichting.

1.2.1 Direct en zonder omhaal

Dit is de meest voor de hand liggende manier om een boodschap over te brengen. De boodschap is letterlijk bedoeld en laat qua duidelijkheid niets te wensen over. Wat er wordt gezegd, wordt kort en bondig gezegd en er kan niets aan de boodschap weggelaten worden omdat deze dan onbegrijpelijk wordt.

Er wordt vooral direct en zonder omhaal gesproken wanneer de sprekers elkaar goed kennen (een kleine sociale afstand hebben), de spreker machtiger is dan de ontvanger en er sprake is van een kleine inbreuk. Ook wordt er op een directe manier gesproken wanneer beleefdheidsprincipes er niet toe doen, bijvoorbeeld in het geval van nood ('Vlucht!'). Ook als er sprake is van verstoorde communicatie (bijvoorbeeld ruis op de lijn), is direct spreken adequaat.

Een voorbeeld uit de verzamelde data is:

Hebben jouw vader en moeder samen de ouderlijke macht over jou?

In dit geval wordt er voor een directe boodschap gekozen omdat de verhoorder machtiger is dan de verdachte en de inbreuk van de vraag klein is.

1.2.2 Direct maar omkleed met solidariserende middelen

Deze hoofdcategory wordt toegepast als de spreker weliswaar zijn boodschap direct en duidelijk formuleert, maar wanneer er ook rekening wordt gehouden met de behoeften van de gesprekspartner. De spreker wil niet bot overkomen en gebruikt daarom solidariserende middelen om zijn boodschap mee aan te kleden. Door solidariserende middelen te gebruiken worden de gesprekspartners op één lijn geplaatst, ze komen nader tot elkaar. Ook wordt er een vergoeding gegeven van het gewicht door het gebruik van solidariserende middelen. Hieronder volgen vijftien gespreksstrategieën die onder deze hoofdcategory vallen. Ze worden kort toegelicht en voorzien van een cursief gedrukt voorbeeld uit het verzamelde corpus. Indien het voorbeeld toelichting nodig heeft, wordt deze gegeven na het voorbeeld.

S1 Besteed aandacht aan je gesprekspartner.

Door gebruik te maken van deze strategie laat je blijken dat je interesse hebt in je gesprekspartner en dat je het belangrijk vindt wat de ander van je denkt.

Wilt u er zelf nog iets over kwijt verder, ik zie dat u behoorlijk geschrokken bent.

Het eerste gedeelte (voor de komma) van de uiting vormt de kern van de vraag, het gedeelte na de komma is franje en had voor het goed overkomen van de boodschap achterwege gelaten kunnen worden. Juist in dit tweede gedeelte laat de verhoorder zien dat hij aandacht heeft voor de verdachte, hij leeft zich in de verdachte in.

S2 Overdrijf.

Er zijn verschillende middelen om te overdrijven. De meest voorkomende manieren zijn herhaling, het gebruik van intensiverende bijwoorden, intonatie en klemtoon.

Ooh perfect.

De verdachte vertelt dat hij zich al drie jaar niet meer schuldig heeft gemaakt aan winkeldiefstal en de verhoorder reageert met 'Ooh perfect'. Hier wordt gebruik gemaakt van een intensiverend bijwoord. De taalhandeling die door de verhoorder wordt uitgevoerd is het geven van een compliment. De verhoorder had kunnen volstaan met de zin 'wat knap van je', maar hij versterkt het compliment zodanig, dat er sprake is van overdrijving.

S3 Versterk het belang van je gespreksbijdrage voor je gesprekspartner.

Deze strategie wordt toegepast als de spreker de geadresseerde in het verhaal wil plaatsen, hij wil het extra spannend maken voor de geadresseerde. Dit kan bijvoorbeeld door het wisselen van tijdsperspectieven, of door het gebruik van geluiden of gebaren die de situatie nabootsen. Ook kan de geadresseerde direct worden aangesproken op zijn rol als luisteraar. *En toen in één keer oehwie wie zei je toen ging het euh ging het alarm dus af zoals je eerder vertelde.*

De verdachte heeft eerder tijdens het verhoor het geluid van het winkelalarm nagebootst. Nu doet de verhoorder hetzelfde (oehwie wie).

S4 Gebruik groepsspecifieke identiteitsaanduidingen en maak een sfeer van 'onder elkaar'.

De manier waarop gesprekspartners naar elkaar verwijzen, zegt veel over hun onderlinge verhouding. Door groepsspecifieke aanduidingen en door jargon of dialect te gebruiken, wordt er op een wijze gesproken die alleen door de betreffende gesprekspartners wordt begrepen.

Ja, om de drie te halen.

De verhoorder is in gesprek met een collega over een bepaalde dienstauto die klaarblijkelijk nummer 3 heeft. Hij had ook kunnen zeggen 'om auto nummer drie te halen'.

S5 Zoek overeenstemming.

Door jezelf en je gesprekspartner te bevestigen in het 'goed zijn', wordt er overeenstemming bereikt. Dit wordt het beste bereikt door het zoeken naar onderwerpen (of aspecten van onderwerpen) waar de gesprekspartners het over eens zijn. Ook kan er overeenstemming ontstaan door (gedeeltelijk) te herhalen wat de ander zei.

Verdachte Nee ja die heb ik allemaal betaald.

Verhoorder Die heeft u allemaal betaald.

De verhoorder had kunnen volstaan met het simpele 'ja'. Hij herhaalt echter wat de verdachte zegt en zoekt op die manier naar overeenstemming.

S6 Vermijd verschil van mening.

Indien er sprake is van een meningsverschil, wordt er door middel van deze strategie geprobeerd het meningsverschil kleiner te doen lijken dan het is.

Verhoorder Maar u heeft nog wel voldoende om gewoon normaal van te kunnen leven?

Verdachte Ja zeker!

Verhoorder Oké.

Verdachte Gelukkig wel.

Verhoorder Jahaa, maar er zijn toch steeds meer mensen die er steeds meer problemen mee hebben zeggen ze hè.

De verdachte is beledigd door de vraag van de verhoorder waardoor een verschil van mening ontstaat. De verhoorder verdedigt zijn vraag met de stelling dat steeds meer mensen moeite hebben om rond te komen. Hij zoekt in de laatste uiting naar bevestiging door het woordje 'hè'. Door de toevoeging van dit laatste woordje wil de verhoorder als het ware bevestigd zien dat het helemaal geen rare vraag is die hij stelt.

S7 Veronderstel/ opper/ bevestig een gezamenlijk perspectief.

Tot deze strategie behoren de volgende taalhandelingen: roddelen, small talk, perspectiefwisselingen (van tijd en plaats) en veronderstellingen over de geadresseerde (bijvoorbeeld veronderstellingen over waarden, attitudes of kennis).

Verhoorder Welke supermarkt X bent u geweest?

Verhoorder Want er zijn er meerdere in stad X.

Verdachte Ja hier in de stad.

Verhoorder Stad.

Verhoorder En daarmee bedoelt u in het centrum denk ik hè.

De verhoorder doet in de laatste uiting een veronderstelling over de kennis van de verspreiding van supermarkten van de verdachte. De verhoorder veronderstelt dat de verdachte met 'stad' eigenlijk 'centrum' bedoelt.

S8 Wees grappig.

Deze strategie wordt toegepast als mensen op hun gemak moeten worden gesteld en als er toenadering wordt gezocht. Grapjes veronderstellen een gezamenlijk perspectief.

155 *Verdachte Het was er nog koud ook.*

156 *Verhoorder Dan had je moeten bellen voor een deken ().*

161 *Verdachte Ik weet toch niet dat jullie dekens hebben.*

162 *Verhoorder Het is bijna een echt hotel want je belt en er komt roomservice hè.*

De verhoorder bedoelt te zeggen dat de politie goede diensten verleent, zelfs in de ophoudkamers waar verdachten doorgaans enige tijd doorbrengen. Hij maakt er een grapje van door te zeggen dat het bij de politie 'bijna een echt hotel' is.

S9 Bevestig of veronderstel je kennis van en zorg voor de behoefte van je gesprekspartner.

Een spreker kan veronderstellingen doen over hoe zijn gesprekspartner zich voelt en kan daarmee aangeven dat hij wil samenwerken. Ook kan hij druk uitoefenen om samen te werken.

Als ik me niet vergis, maar dat zeg ik even met een slag om de arm, kan er een regeling getroffen worden dat ie in delen betaald wordt.

De verdachte vraag of de eventuele boete die hij krijgt in één keer betaald moet worden. De verhoorder had kunnen antwoorden 'ik dacht van niet'. Hij maakt hier echter uit op dat de

verdachte wil weten of er een mogelijkheid is om de boete in termijnen te betalen en geeft antwoord op deze vraag.

S10 Bied iets aan of beloof iets.

Door iets aan te bieden of iets te beloven, kan een inbreuk vergoed worden. Er hoeft niets materieels aangeboden te worden, het kan ook gaan om een handeling.

Verdachte Heeft u misschien ergens een vuilnisbak ofzo?

Verhoorder Moe je je kauwgom kwijt?

Verhoorder Kijk eens.

De verhoorder had in plaats van 'kijk eens' kunnen zeggen 'alsjeblieft, hier heb je een papiertje'. In plaats daarvan geeft ze een papiertje zodat de verdachte haar kauwgom kwijt kan en zegt ze 'kijk eens'. De verhoorder wil niet dat de verdachte kijkt naar het papiertje, maar dat ze het aanpakt en gebruikt voor het weggoaien van haar kauwgom.

S11 Wees optimistisch.

Wanneer je tegemoet komt aan de wensen en behoeften van je gesprekspartner getuigt dat van onderlinge solidariteit. Tegelijk wordt er vanuit gegaan dat de ander hetzelfde voor jou doet. Bij een verzoek kun je door middel van de formulering laten doorschemeren dat je optimistisch bent over het inwilligen ervan.

Verhoorder Euh voornaam, ik heb net al meegedeeld dat je niet tot antwoorden verplicht bent.

Verhoorder Maar wat wil je verklaren met betrekking tot de diefstal van vandaag?

Ondanks dat de verdachte is verteld dat hij niets hoeft te verklaren, gaat de verhoorder er vanuit dat de verdachte weldegelijk iets wil verklaren.

S12 Sluit zowel jezelf als je gesprekspartner bij de activiteit in.

Door 'wij' te gebruiken terwijl er eigenlijk 'jij' of 'ik' wordt bedoeld, wordt er verondersteld dat beide gesprekspartners op één lijn zitten en samenwerken.

Ja we doen nou effe jouw verklaring opnemen.

De verhoorder neemt alleen het verhoor af, dus ze kan met 'we' niet doelen op een collega. Met 'we' worden dus de verhoorder en de verdachte bedoeld.

S13 Geef redenen (of vraag erom).

Door het geven van redenen wordt de gesprekspartner in de activiteit betrokken. Door ervan uit te gaan dat de gegeven redenen ook overtuigend zijn voor de gesprekspartner, wordt de samenwerking versterkt. Ditzelfde geldt voor het vragen naar redenen.

Verhoorder Hé uh, die aanhouding doe jij die?

Agent Ja morgen dan.

Verhoorder Zo lang die er nog niet in staat.

De laatste uiting is een bevestiging van de verhoorder aan de agent van het feit dat morgen pas de aanhouding kan worden afgehandeld, omdat deze nog niet in het systeem staat. De laatste uiting wordt gezien als reden waarom de aanhouding pas morgen kan worden afgehandeld.

S14 Neem wederzijdsheid aan of bevestig die.

Door te wijzen op rechten en plichten kan er solidariteit worden geclaimd. Hierbij wordt voornamelijk bedoeld op uitingen in de sfeer van 'ik doe wat voor jou, doe jij dan ook iets voor mij'.

Verhoorder Zo kan ik het toch opschrijven?

Verdachte Lijkt me wel, anders zat ik hier niet hè.

Verhoorder Ja het is jouw verklaring dus ik vind het fijn als jij er dan ook euh./

De verhoorder wil hier zeggen dat de verdachte de mogelijkheid heeft om een verklaring af te leggen, maar dat hij dan wel moet meewerken.

S15 Geef giften (goederen, sympathie, begrip, samenwerking).

De spreker kan door het geven van giften de rekening vereffenen die hij bij de geadresseerde open heeft staan. Dit kunnen materiële giften zijn, maar ook symbolische zoals begrip of sympathie.

248 Verhoorder *Zonet ik vroeg of ik het vlees nog mocht betalen dat mocht u in eerste instantie niet.*

249 Verhoorder *Op welk moment mocht u dat wel?*

251 Verdachte *Nou een collega die zei het maakt niks uit oh als die meneer het wil betalen.*

253 Verdachte *Ze hebben wel even gesproken samen en toen en toen heb ik het betaald.*

254 Verhoorder *Toen waren er al collega's van mij begrijp ik.*

De verdachte springt een beetje van de hak op de tak, de verhoorder vat in uiting 254 het verhaal van de verdachte als het ware samen. Door de toevoeging 'begrijp ik' geeft de verhoorder aan dat hij het niet erg vindt dat de verdachte een beetje warrig is en dat hij het verhaal nog goed kan volgen; hij toont begrip voor de verwardheid van de verdachte.

1.2.3 Direct maar omkleed met respectvolle middelen

Sprekers kunnen de inbreuk ook verzachten door het houden van afstand. Er wordt dan ruimte en afstand geboden aan de gesprekspartner. In dat geval is er sprake van een respectvolle benadering. Er zijn tien beleefdheidsstrategieën die onder deze hoofd categorie vallen.

R1 Wees 'conventioneel indirect'.

Met conventioneel indirect wordt bedoeld dat een spreker tegelijk direct en indirect is. Er wordt op zo'n manier gebruik gemaakt van de taal dat de spreker letterlijk gezien een indirecte uitspraak doet, maar deze indirectheid is zo algemeen gangbaar, dat iedereen weet wat ermee bedoeld wordt. Het kan daarom niet zijn dat er verwarring ontstaat, omdat het niet denkbaar is dat iemand een andere betekenis geeft aan de uiting.

Pff, wat kun jij mij tegen mij vertellen over hoe het is gegaan, toen straks?

Het gaat er niet om wat de verdachte kán vertellen over hoe het allemaal is gegaan, maar dat hij ertoe bereid is.

R2 Houd een slag om de arm of doe geen veronderstelling over de geadresseerde, maar stel een vraag.

De spreker doet geen aannames over de geadresseerde, maar hij stelt een vraag of houdt een slag om de arm. Bij deze strategie maakt de context dat de letterlijke betekenis van de uiting een rol speelt.

Maar u bent aangehouden door het winkelpersoneel neem ik aan denk ik of niet?

De verhoorder heeft van zijn collega gehoord wat er in de winkel is gebeurd naar aanleiding waarvan mevrouw is aangehouden. Hij weet dus al dat mevrouw is aangehouden door het winkelpersoneel. De uiting tot en met 'winkelpersoneel' kan, vooral door het woord 'maar' worden gezien als een bewering. Door de aarzeling aan het eind van de uiting toe te voegen, wordt er van de bewering toch nog een vraag gemaakt en houdt de verhoorder een slag om de arm. De verhoorder geeft de verdachte daarmee de kans om een antwoord te geven.

R3 Wees pessimistisch over de medewerking van de geadresseerde.

De spreker veronderstelt al min of meer dat de geadresseerde niet mee wil of kan werken.

Er is niks meer dat u zegt van dit wil ik er nog in zetten?

De verhoorder had kunnen vragen 'Wilt u nog iets aan uw verklaring toevoegen?'. Hij stelt nu de vraag op een negatieve manier en gaat er daardoor vanuit dat de verdachte niets meer aan wil vullen.

R4 Stel de inbreuk die je doet kleiner voor.

Als de formule gewicht = macht + inbreuk + sociale afstand een grote uitkomst heeft, is het achteraf niet duidelijk door welke van de drie factoren dit komt. Een manier om achting te tonen aan de gesprekspartner, is door de inbreuk klein voor te stellen. Alleen macht en sociale afstand dragen dan bij aan het gewicht. De inbreuk verkleinen kan op verschillende manieren, bijvoorbeeld het gebruik van bijwoorden (zoals 'eens', 'even') of het gebruik van verkleinwoorden ('een beetje', 'een stukje').

Ik ga u gewoon een verklaring opnemen wat zoals ik dat bij iedereen doe.

De kern van de uiting is dat de verhoorder een verklaring op gaat nemen. Door de toevoeging 'gewoon' en 'zoals ik dat bij iedereen doe' wordt de inbreuk kleiner voorgesteld; de verhoorder vindt het de normaalste zaak van de wereld om te verhoren en de mevrouw wordt niet anders behandeld dan andere mensen.

R5 Toon achting.

Huls (2001) zegt het volgende over deze beleefdheidsstrategie: 'Aan het tonen van achting zitten twee kanten. Overdreven gezegd: enerzijds zet je de ander op een voetstuk en anderzijds verneder je jezelf.' Nederigheidsformuleringen (bijvoorbeeld 'uw nederige dienaar') worden in het Nederlands niet meer gebruikt. Bescheidenheidsformules bestaan echter nog wel. Een voorbeeld hiervan is de uiting 'misschien kun je er iets mee' bij het overhandigen van een cadeautje (ontleend aan Huls, 2001).

Huls (2001) zegt verder: 'Wat betreft respecttermen is het Nederlands wel rijk geschakeerd. Bij directe aanspreking is er keus uit de persoonlijke voornaamwoorden van de twee persoon 'je' en 'u' waarbij de keus voor 'u' respect uitdrukt. Verder kunnen we een naam gebruiken en als we dat doen, is een heel scala mogelijk: achternaam, voornaam + achternaam, voorafgegaan door meneer of mevrouw, een eretitel zoals 'eerwaarde', of 'hooggeleerde', een rangaanduiding zoals 'generaal', een functieaanduiding zoals 'zuster' enzovoort. Titels, rang- en functieaanduidingen kunnen ook zonder naam gekozen worden.'

Mevrouw, kijkt u even mee, mevrouw G heb ik staan.

De verhoorder spreekt de verdachte aan met 'mevrouw'. Aangezien de verhoorder en de verdachte samen het gesprek voeren, is het niet nodig om de verdachte aan te spreken; alles wat er door de verhoorder gezegd wordt, is toch ter attentie van de verdachte. De verhoorder toont door 'mevrouw' respect.

R6 Excuseer de inbreuk.

Een aarzeling kan impliciet of expliciet kenbaar gemaakt worden. Bij de impliciete manier wordt er niet met zoveel woorden gezegd dat er sprake is van een aarzeling. Als je expliciet de inbreuk excuseert, worden er wel woorden aan gewijd. Dit kan bijvoorbeeld door het letterlijk kenbaar maken van een aarzeling, het geven van doorslaggevende redenen of om vergiffenis vragen.

Verhoorder Misschien een vervelende vraag maar ik moet hem stellen.

Verhoorder Hoeveel pensioen geniet u?

In dit geval is er sprake van een expliciete aarzeling in de eerste uiting. De verhoorder excuseert zich voor het vragen naar het precieze inkomen van de verdachte.

R7 Maak de spreker en geadresseerde onpersoonlijk.

De spreker kan ook de inbreuk verzachten door te doen alsof hij het niet is die de geadresseerde lastig valt, maar iemand anders. Ook kan hij de geadresseerde onpersoonlijk maken door te doen alsof er niet (alleen) tegen de geadresseerde wordt gesproken.

Waren jullie toen al uit?

Het is van belang om te weten of de verdachte geen lessen meer had op school. Er wordt echter gevraagd of 'jullie', dus meerdere personen, al uit waren. Voor de verhoorder is het niet interessant of de rest van de klas ook uit was, het gaat alleen om de verdachte.

R8 Stel de handeling voor als een algemene regel.

De inbreuk van de uiting wordt kleiner als de spreker de uiting onder een algemene regel of verplichting schaaft. De spreker geeft hiermee aan dat het niet zijn eigen idee is, maar dat het nou eenmaal zo hoort.

Verhoorder We welke winkel was dat?

Verdachte Supermarkt X toch?

Verhoorder Supermarkt X.

Verhoorder Ja goed ik weet het wel, maar ik moet het uit uw mond horen.

In de laatste uiting geeft de verhoorder aan dat de verdachte zelf moet uitspreken waar de diefstal is begaan, ook al weet de verhoorder waar het heeft plaatsgevonden. Dit is nu eenmaal de regel bij verhoren.

R9 Gebruik een nominale constructie.

Een werkwoordelijke constructie geeft een dynamische, door menselijk ingrijpen bepaald beeld van de werkelijkheid, een nominale constructie (naamwoordconstructie) maakt de werkelijkheid statisch en niet door mensen gestuurd.

Daar komt uit naar voren dat u inderdaad ook nog nooit ergens voor vooreh straf heeft gehad.

De verhoorder had kunnen zeggen: 'ik heb uw gegevens in de computer bekeken en het klopt, u heeft nog nooit eerder straf gehad'. In deze uiting is sprake van een werkwoordelijke constructie en is het menselijke ingrijpen aan te wijzen ('ik heb het opgezocht'). De verhoorder kiest echter voor de statische uiting 'daar komt uit naar voren'. Hier is geen menselijk handelen aan te wijzen.

R10 Wees direct en geef tevens expliciet aan dat jij in de min staat of de ander in de plus.

De spreker kan direct over de domeingrenzen van zijn gesprekspartner heen gaan en daarbij expliciet claimen dat de geadresseerde iets van hem te goed heeft of dat hij iets schuldig is aan de geadresseerde.

Verhoorder Jij zorgt ervoor dat zij ook thuis //

Agent Als zij afgehoord wordt enne dan B19 formulier.

Verhoorder Ja.

Agent Dan doe ik de aanhouding morgen.

De agent vraagt of de verhoorder het verhoor wil afnemen. Als tegenprestatie gaat de agent morgen aan de slag met de aanhouding. Zo hebben ze allebei een 'opoffering' gedaan.

1.2.4 Indirect

Deze hoofdcategorie houdt in dat er niet letterlijk wordt gezegd wat er bedoeld wordt, de ontvanger moet zelf de uiting interpreteren. De spreker heeft een bepaalde bedoeling met de indirecte manier van uiten en het is aan de geadresseerde om te achterhalen wat deze bedoeling is. Hoewel deze manier van uiten niet erg efficiënt is, wordt hij toch vaak gebruikt.

Het voordeel van indirect communiceren is dat er zowel voor de spreker als voor de geadresseerde veel in het midden blijft. Je kunt je achter indirectheid verschuilen en er kan gemanipuleerd worden. Het dilemma van toenadering zoeken en afstand houden wordt bij indirect communiceren opgelost door het leggen van contact en het geven van ruimte.

Een nadeel van indirect communiceren is dat er een grote kans bestaat dat de uiting verkeerd geïnterpreteerd wordt door de ontvanger; er kan miscommunicatie ontstaan.

I1 Geef hints.

Als een spreker iets zegt dat niet relevant is in de context waarin de uiting gedaan wordt, gaat de ontvanger zoeken naar een interpretatie die wel betekenisvol is. Bij deze strategie is het zo dat de spreker een motief of voorwaarde verwoordt. Het is aan de geadresseerde om te concluderen wat er van hem gevraagd wordt.

Verhoorder Hoe ziet het flesje deodorant eruit?

Verdachte Dat hebben hun of het zit in mijn tas.

Verhoorder Nee dak da vraag ik niet.

Het gaat er in de derde uiting niet om dat de verhoorder iets niet vraagt, ze wil juist een antwoord op haar vraag die in de eerste uiting gesteld wordt.

I2 Roep associaties op.

Als spreker maak je gebruik van de met je gesprekspartner gedeelde kennis. Er wordt veelvuldig gebruikt gemaakt van associatie. Het noemen van een naam is vaak een associatieve cue, net als het gebruik van eufemismen.

Verdachte En toen zeiden ze dus bij waar die vandaan gekomen is dat mag niet weer gebeuren want dan moet u de kosten zelf betalen.

Verhoorder Oh. ((verbaasd))

De verdachte legt uit dat hij zelf moet opdraaien voor de kosten van zijn vernielde brommobiel. Aan de intonatie van de verhoorder is te horen dat hij het een vreemde gang van zaken vindt. In plaats van dat de verhoorder bijvoorbeeld zegt 'Niet te geloven' gebruikt hij het woordje 'oh', een eufemisme.

I3 Veronderstel.

Een uiting kan volledig relevant zijn in een bepaalde context en toch, als er in detail wordt gekeken naar de uiting, een implicatie hebben. Zo kunnen bepaalde woorden als 'meer', 'weer' en 'toch' wijzen naar een bepaalde voorgeschiedenis die maakt dat er meer gezegd wordt dan in eerste instantie was gebleken.

Is dat toevallig die kaderopleiding?

De verhoorder heeft zojuist een andere verdachte verhoord die samen met deze verdachte betrokken was bij een winkeldiefstal. De verdachten zitten bij elkaar in de klas, vandaar dat de verhoorder vraagt of het 'toevallig die kaderopleiding' is, hij heeft er tijdens het vorige verhoor ook over gesproken.

I4 Zeg minder.

Een ander woord voor 'minder zeggen' is ook wel understatement. Er wordt een ander punt op een schaal gekozen dan waar het punt in werkelijkheid ligt. Bij een understatement ligt dat punt lager op de schaal dan waar het in werkelijkheid ligt. Bij een overstatement (het tegenovergestelde) wordt het punt hoger gekozen dan het in werkelijkheid is. Door het gebruik van deze strategie worden extremen van een schaal vermeden en komen de uitingen dicht bij elkaar te liggen.

Wa ik eerst even ga doe is een beetje een sociaal plaatje van jou, hoe de situatie thuis is even schetsen.

Er wordt niet een beetje een sociaal plaatje gemaakt, maar een compleet sociaal plaatje.

I5 Overdrijf.

Met deze strategie wordt het principe van kwantiteit geschonden. In een uiting wordt gebruik gemaakt van een overdrijving waarbij het (over)duidelijk is dat er sprake is van overdrijving. Het gebruik van woorden zoals 'nooit' en 'altijd' wijzen vaak op een overdrijving.

Verhoorder Maar zo positief wil ik best wel nadenken hoor.

Verhoorder Dat het allemaal weer goed komt.

De verdachte blikt samen met de verhoorder terug op het gebeurde en vervalt in een als – dan kwestie; als hij harder weg was gerend, was hij misschien niet opgepakt. Maar hij geeft ook aan dat hij leert van zijn fouten. Daarop zegt de verhoorder dat hij denkt dat het allemaal weer goed komt. Het woord 'allemaal' geeft aan dat er sprake is van overdrijving. Misschien komt het inderdaad in orde met het steelgedrag van de verdachte, maar dat maakt niet direct zijn thuissituatie beter en vergroot ook niet de kans op werk. De verhoorder had ook kunnen zeggen 'ik heb goede hoop dat jij je in de toekomst niet meer laat verleiden tot stelen'.

I6 Zeg iets meermalen.

Iets meer dan één keer zeggen lijkt een overbodige strategie. Vandaar dat wanneer iemand hetzelfde vaker zegt, de ontvanger op zoek zal gaan naar een indirecte betekenis.

Verhoorder Je vader leeft nog wel?

Verdachte Mmm nee dat weet ik niet.

Verhoorder Dat weet je niet.

In dit geval zegt de verhoorder herhaalt hij wat de verdachte zegt en herhaalt hij niet zichzelf. Er was echter geen voorbeeld te vinden waarbij de verhoorder zichzelf herhaalt. De verhoorder geeft door haar herhaling een kwalificatie aan het feit dat de verdachte niet weet of zijn vader nog leeft. Door haar intonatie en door de bijna letterlijke herhaling is af te leiden dat zij maar moeilijk kan begrijpen dat iemand niet weet of zijn vader nog in leven is.

I7 Druk je tegenstrijdig uit.

Bij deze strategie zeg je iets wat je tegelijkertijd niet zegt en je zegt ook iets anders. Als je indirect bent, zeg je iets wat je niet bedoelt en tevens zeg je wat je wel wilt zeggen. Door jezelf tegen te spreken, begrijpt je gesprekspartner dat hij je niet letterlijk moet nemen en zal hij gaan zoeken naar een indirecte interpretatie.

Van deze strategie is geen voorbeeld gevonden in het aangelegde corpus. Om de strategie uit te leggen, wordt er een voorbeeld gebruikt van Huls (2001).

Ik ben slank want ik eet. (Montignac)

Het lijkt onmogelijk om slank te worden (of te blijven) door te eten. De heer Montignac legt in zijn boek uit dat het eten van bepaalde combinaties van voedingsstoffen slank maakt.

I8 Wees ironisch.

Als een spreker ironisch is, zegt hij het tegenovergestelde van wat hij bedoelt. Vaak blijkt uit de context dat de uiting ironisch is bedoeld, soms blijkt het uit intonatie of gebaren.

Oh da's ook fijn ja.

De verhoorder reageert op de verdachte die vertelt dat zijn brommobiel helemaal vernield is toen hij hem een keer op het station had laten staan. Uit de intonatie blijkt dat de verhoorder het helemaal niet fijn vindt dat de brommobiel is vernield.

I9 Gebruik metaforen.

Een metafoor is een beeldspraak waarbij twee zaken met elkaar worden vergeleken.

Letterlijk gezien zijn metaforen onwaar, maar vaak zijn de metaforen zo algemeen bekend dat zowel spreker als geadresseerde precies weet wat er bedoeld wordt.

Verhoorder Wa ik eerst even ga doen is een beetje een sociaal plaatje van jou uh hoe de situatie thuis is even schetsen/

Verdachte Mmm ja, is goed.

Verhoorder Enne daarna komt het verhaal wat jij vandaag hebt gedaan.

In de laatste uiting gebruikt de verhoorder het werkwoord 'komen'. Dit werkwoord wordt normaliter gebruik om een plaatsaanduiding aan te geven. In dit geval is er echter sprake van een tijdsaanduiding, eerst het sociale verhoorder daarna is de verklaring van de diefstal aan de beurt. Dit is een voorbeeld van een 'tijd is ruimte metafoor' (Lakoff & Johnson, 1980).

I10 Stel retorische vragen.

Een retorische vraag behoeft geen antwoord, het antwoord blijft als het ware in de lucht hangen. Een retorische vraag is bedoeld als uitnodiging aan de geadresseerde om in te stemmen met de gedachtegang van de spreker.

Je ziet toch of je één euro of twee euro of drie euro terugkrijgt?

De verhoorder wil niet weten of de verdachte het inderdaad ziet, het is eerder een uiting van verbazing. Zij kan zich niet voorstellen dat de verdachte niet weet hoeveel geld hij heeft teruggekregen.

I11 Wees dubbelzinnig.

Een uiting kan een dubbele bodem bevatten en dus meerdere betekenissen hebben. Vaak is het zo dat een uiting zowel positief als negatief opgevat kan worden.

Verhoorder Je vader leeft nog wel?

Verdachte Mmm nee, da weet ik nie.

Verhoorder Dat weet je niet.

Eenzijds herhaalt de verhoorder de woorden van de verdachte, anderzijds is aan de toon van haar woorden te horen dat ze een kwalificatie geeft aan haar uiting, ze is verbaasd dat de verdachte niet weet of zijn vader nog in leven is.

I12 Wees vaag.

Een spreker kan vaag zijn over personen of handelingen door deze personen of handelingen niet met zoveel woorden te noemen.

Agent Is de auto er nog, de 0000?

Verhoorder Daar zijn ze mee naar X.

Agent Met de 0000?

Verhoorder Ja, om de 3 te halen.

Agent Kut.

In de laatste uiting is het niet de bedoeling van de agent om iemand uit te schelden of om te strooien met scheldwoorden. Nadat hij heeft gehoord dat de auto die hij nodig heeft al door iemand anders is meegenomen, realiseert hij zich de gevolgen voor hemzelf. Blijkbaar zijn deze gevolgen niet positief, anders had hij niet hoeven schelden.

I13 Overgeneraliseer.

Deze strategie is van toepassing als er een algemene regel gegeven wordt maar er niet met zoveel woorden wordt gezegd dat die nu van toepassing is.

Dat is verbrand hout hè, zeggen ze wel eens.

De kern van de uiting is 'er is nu niets meer aan te doen'. De verhoorder gebruikt hier eigenlijk een directief 'je moet er niks meer mee doen'. Deze algemene uitdrukking wordt overgegeneraliseerd door de toevoeging 'zeggen ze wel eens'. De uitdrukking is bekend als zodanig, dan hoeft er niet nog eens bij dat men dat wel eens zegt.

I14 Vervang de geadresseerde.

De spreker is niet helemaal duidelijk doordat hij zich richt tot een ander dan degene die hij eigenlijk aan wil spreken. De geadresseerde moet zelf afleiden dat hij degene is die aangesproken wordt.

In de data is er geen sprake van dat de verhoorder de geadresseerde vervangt. Wel komt de volgende situatie voor waar de verdachte een uiting zo opvat dat zij moet reageren.

Verhoorder Is goed, voor haar is gebeld begrijp ik.

Agent Nee nog niet, ik heb nog niks van haar dus als jij //

Verhoorder Oh.

Agent Als jij dat effe wil doen.

Verhoorder Ja, das goed.

Agent Ja.

Verdachte Moet u anders het nummer van mijn moeder anders hebben?

Er wordt niet tegen de verdachte gepraat, maar zij luistert natuurlijk mee. Zij voelt zich geroepen de verhoorder en de agent te helpen door aan te bieden het telefoonnummer van haar moeder te geven.

I15 Wees onvolledig: gebruik ellipsen.

Door een zin niet af te maken geef je je gesprekspartner de gelegenheid om dat te doen.

Een deel van de bedoeling blijft dan in de lucht hangen.

U bent nu zes jaar zo'n beetje uh /.

De verdachte maakt hierna de zin af door te zeggen dat hij inderdaad zes jaar met pensioen is.

1.2.5 Ervan afzien iets te zeggen

Soms is een situatie zo bedreigend, dat een spreker ervan afziet iets te zeggen. Van deze hoofdcategorie zijn geen voorbeelden gevonden in de data.

1.3 Politieverhoren

Onder een verhoor wordt verstaan in artikel 29 lid 2 Wetboek van Strafvordering: 'alle vragen die aan de verdachte worden gesteld betreffende diens betrokkenheid bij een geconstateerd strafbaar feit' (reader verdachtenverhoor, interne uitgave politieacademie Eindhoven, Faculteit Algemene Politiekunde).

Het belangrijkste doel van een Nederlandse politieverhoor is waarheidsvinding (Komter, 2003). Een verhoorder is echter niet alleen uit op de waarheid, maar wil tijdens een verhoor ook inzicht krijgen in de motieven van de verdachte en de wijze waarop het misdrijf is gepleegd. Tijdens een verhoor moet duidelijk worden dat een gebeurtenis heeft plaatsgevonden die een strafbaar feit oplevert. Ook fungeert het verhoor als methode van informatieverkrijging voor het nemen van een beslissing in de strafprocedure.

Een complicatie bij verhoren is dat verdachten niet altijd geneigd zijn vrijwillig de (volledige) waarheid te vertellen. Er wordt door verdachten vaak gedacht dat wanneer er geen of weinig getuigen en/ of bewijzen zijn, schuldige verdachten het beste de waarheid kunnen verdraaien of achterhouden. Vooral in het geval van weinig bewijs is het voor de verhoorder moeilijk om te bewijzen dat het verhaal van de verdachte niet klopt. De verdachten hebben nu eenmaal de meeste kennis over de situatie omdat zij erbij zijn geweest.

Een andere moeilijkheid is dat verdachten niet verplicht zijn een verklaring af te leggen, dit wordt ook wel het 'meedelen van de cautie' genoemd. Het doel van dit recht is om de verdachte te beschermen tegen misbruik en ter garantie van de waarheidswaarde van het verhoor (Komter, 2003).

Natuurlijk staan verhoorders niet machteloos in deze. Ook al zijn zij niet bij de gebeurtenis aanwezig geweest en moeten zij het doen met de verklaring van de verdachte, gezond verstand, ervaring en mensenkennis helpen goed bij het inschatten van het verhaal van de verdachte. Het is de taak van de verhoorder om de verdachte te confronteren met inconsistenties in zijn verklaring en zich kritisch op te stellen tegenover alles wat verklaard wordt.

Een verhoor verloopt meestal volgens een bepaalde structuur. Het gesprek begint met een 'praatje pot' (algemeen praatje) over de verdachte. Tijdens deze beginfase worden veel open vragen gesteld en worden er gevoelsreflecties uitgesproken (een weergave van de gevoelswaarde van een opmerking van de ander). Hierdoor wennen verdachte en verhoorder aan elkaar, wordt er een bepaalde sfeer gecreëerd en wordt er een eerste beeld van de verdachte gevormd.

Na het algemene praatje wordt er overgegaan naar wat er is gebeurd voordat de verdachte is aangehouden. Belangrijk is dat de verhoorder de verdachte zoveel mogelijk laat praten en hem bijstuurt indien er te veel wordt afgeweken van wat er besproken dient te worden.

Tijdens een verhoor wordt er van algemeen naar gedetailleerd gewerkt. De verdachte verklaart algemene feiten, de verhoorder probeert door middel van doorvragen details te weten te komen.

Naar aanleiding van de verklaring van de verdachte, wordt er een proces-verbaal opgemaakt. De verhoorder dient dus te luisteren naar de verklaring en moet deze tevens zoveel mogelijk in de eigen woorden van de verdachte op papier zetten. Komter (2001) pleit ervoor om gaandeweg tijdens het verhoor de verklaring te typen. Als de verhoorder begint te typen, is het voor de verdachte duidelijk dat er voldoende over het onderwerp is gesproken. Als het typen klaar is, kan de verhoorder kort oplezen wat hij heeft geschreven en zo vloeiend overgaan naar het volgende onderwerp. Zo wordt er een brug geslagen tussen het schrijven van het proces-verbaal en het eigenlijke verhoor. Vanuit de politie bestaat de voorkeur om een verhoor met twee verhoorders af te nemen. Hierbij functioneert de ene agent als de verhoorder en de andere als notulist. Voordelen van deze werkwijze zijn dat non-verbale signalen beter worden opgepikt en er tussen de verhoorders gewisseld kan worden indien het contact met de verdachte stroef verloopt (reader verdachtenverhoor, interne uitgave politieacademie Eindhoven, Faculteit Algemene Politiekunde).

Nadat alle feitelijkheden zijn besproken en op papier zijn gezet, leest de verdachte zijn eigen verklaring en tekent deze indien hij het ermee eens is. Hiermee wordt het verhoor beëindigd.

Over het algemeen wordt gesteld dat een verhoorder het beste zo veel mogelijk open vragen kan stellen. De verdachte wordt uitgenodigd om vanuit de eigen gedachtewereld informatie te verstrekken (reader verdachtenverhoor, interne uitgave politieacademie Eindhoven, Faculteit Algemene Politiekunde).

Behalve het stellen van vragen komen ook parafraseren en samenvatten veelvuldig aan de orde tijdens het verhoren. Met parafraseren wordt bedoeld dat er in eigen woorden stukken inhoudelijke informatie worden herhaald. Het doel ervan is aan te geven dat er geluisterd wordt, te verifiëren of de informatie correct begrepen is, richting te geven aan het gesprek en de ander uitnodigen om verder te praten over het herhaalde. Door informatie samen te vatten worden hoofd - van bijzaken onderscheiden, wordt de ander gestimuleerd door te praten en wordt er geverifieerd of de ander goed begrepen is.

Een ander belangrijk onderdeel dat in veel verhoren terug te vinden is, zijn gevoelsreflecties. Reflecteren van gevoel heeft tot doel de ander op zijn gemak te stellen, belangstelling voor de ander tonen en de ander te stimuleren verder te praten (reader verdachtenverhoor, interne uitgave politieacademie Eindhoven, Faculteit Algemene Politiekunde).

Volgens Thornborrow (2002) is tijdens een politieverhoor de verhoorder de meest machtige persoon in het gesprek. De verhoorder is degene die vragen stelt, de verdachte wordt geacht om antwoorden te geven. De verhoorder is degene die bepaalt hoe het gesprek verloopt; hij draagt onderwerpen aan en bepaalt wanneer er voldoende is gesproken over een onderwerp of wanneer een antwoord als voldoende wordt beschouwd. In termen van de beleefdheidstheorie scoort een verhoorder een één op macht, hij staat boven de verdachte (de geadresseerde). De volgende factor in het rekenmodel van het gewicht van verbale handelingen is de inbreuk. Tijdens een politieverhoor is de inbreuk groot te noemen. De vrijheid van de verdachte wordt tijdelijk ontnomen en hij voert onvrijwillig een gesprek. De verdachte wordt geacht een bekentenis af te leggen voor een misdrijf dat hij heeft begaan, wat in de regel niet prettig is. De inbreuk is dus hoog, er wordt een drie gescoord. Dan is er nog de sociale afstand. Voor vrijwel elk verhoor geldt dat de verhoorder en de verdachte onbekenden voor elkaar zijn. Dat houdt in dat er op sociale afstand ook een drie wordt gescoord. In totaal komt het gewicht uit op een zeven. Dit betekent een hoge score (de maximale score is negen) die zich in de onderste regionen van figuur 1.1 bevindt. Zoals is af te lezen in het figuur, geldt volgens de beleefdheidstheorie dat hoe hoger het gewicht is, hoe groter de kans is dat de gespreksdeelnemers ervan afzien iets te zeggen of dat er veelvuldig gebruik wordt gemaakt van indirecte beleefdheidsstrategieën.

1.4 Maatschappelijke relevantie

Politieverhoren staan al enige tijd in de belangstelling. Dit is niet alleen het geval bij de politie zelf, maar ook in de gehele maatschappij. Een directe aanleiding hiervoor is het onderzoek van Posthumus (2005) dat heeft plaatsgevonden naar aanleiding van de Schiedammer Parkmoord op 22 juni 2000. Eén kind is daarbij omgekomen, het andere is bijna gewurgd, maar wist te overleven door zich dood te houden. Na de moord is degene die aanvankelijk als getuige gehoord is, aangehouden op verdenking van moord. Ook het kind dat de moord overleefde is verdachte geweest. Door procureurs-generaal is aan Posthumus opdracht gegeven een evaluatieonderzoek in te stellen naar de moord, omdat er een vermoeden bestond dat er iemand veroordeeld was voor feiten die hij niet had gepleegd.

Na publicatie van het onderzoek is er veel ophef geweest op manier waarop het kind destijds is verhoord. Hoewel er richtlijnen zijn voor het verhoren van kinderen (Documentaire Zembra 'De professor en de parkmoord', 20 april 2006), blijkt uit analyse van de opgenomen verhoren van het kind, dat er tijdens bepaalde verhoren niet volgens deze richtlijnen gehandeld is door betrokken personen. Zo is het kind dertien keer verhoord, terwijl een kind normaal gezien slechts één keer, hoogstens twee keer of bij zeer hoge uitzondering drie keer wordt gehoord. Ook is het kind op bepaalde punten (bijvoorbeeld het signalement van de

dader) niet serieus genomen en zijn therapeutische gesprekken later als verhoor aangemerkt. Dit alles is niet de normale gang van zaken.

Niet alleen het verhoor van het kind is niet gegaan zoals het zou moeten. De man die als getuige verhoord is, heeft achteraf gezien jaren ten onrechte in de gevangenis gezeten. Na een aantal verhoren waar hij vrijwillig aan mee heeft gewerkt, is hij aangehouden. Na herhaaldelijk te zijn verhoord (meerdere keren per dag en dagen aaneensluitend) bekent hij uiteindelijk de moord. Vermoedelijk is er onder druk van de verhoren een misdrijf bekend dat niet is gepleegd.

De politie werkt eraan om toestanden zoals de Schiedammer Parkmoord te voorkomen. Om verhoren zo zuiver, controleerbaar, transparant en professioneel mogelijk te houden, moeten verhoren aan bepaalde eisen voldoen (Van der Veen, 2006). Er wordt hier bedoeld op de methode 'Professioneel Verhoren' die inhoudt dat een verhoor tenminste over de volgende onderdelen beschikt: het doel van het verhoor is vastgesteld, de te volgen tactiek is bekend, de benodigde informatie is doorgenomen, de onderbouwing voor de keuze van de verhoorders is rond en de opbouw van het verhoor is duidelijk. Vóór 1 juni 2006 dienen alle korpsen te werken volgens deze methode. Onder de tactiek wordt het volgende verstaan. Voorafgaand aan vooral complexe verhoren wordt vaak een verhoorplan gemaakt. Hierin worden afspraken gemaakt, staat vast wat je wilt weten en hoe je dat gaat aanpakken. De volgende punten horen in ieder geval in het verhoorplan te staan: de plaats delict (waar het strafbare feit heeft plaatsgevonden), de sporen, de zaak (het onderzoek), het feit en de verdachte. Afhankelijk van de zaak en de ervaring van de verhoorder worden deze punten uitgebreid. Ook wordt bijvoorbeeld de rolverdeling van de verhoorders vastgelegd.

Het toewijzen van verhoorders aan bepaalde zaken gebeurt meestal op basis van ervaring, kennis van de specifieke zaak, specialisatie, kennis van de verdachte en tijd. De meer ervaren verhoorders worden op complexere zaken gezet. Voor de kleinere vergrijpen zoals winkeldiefstal wordt er geen uitgebreide selectie toegepast voor het toewijzen van de verhoorder, maar gebeurt dit op basis van meer praktische overwegingen als aanwezigheid en beschikbaarheid.

Naar aanleiding van het rapport Posthumus wordt er door de Minister van Justitie onderzocht of het mogelijk is verhoren van verdachten, angevers en getuigen op te nemen. Een meerderheid van de Tweede Kamer is voor deze maatregel.¹ Ook wordt er bekeken of het mogelijk is om advocaten aanwezig te laten zijn bij verhoren. Deze kwestie is overigens al sinds 1980 aan de orde. Er is destijds een soortgelijke motie aangenomen die nooit is uitgevoerd. In zeventien West-Europese landen is het toegestaan dat advocaten verhoren bijwonen. Voordelen van het aanwezig zijn van een raadsman bij een verhoor zijn bijvoorbeeld dat er achteraf gekeken kan worden of de verdachte onoorbaar onder druk is gezet en dat er beter voor de rechten van de verdachte wordt opgekomen. Tevens kan het de waarheidsvinding ten goede komen omdat er meer informatie beschikbaar is dan in het proces-verbaal staat. Ook zijn er nadelen te noemen van de aanwezigheid van advocaten. Waarschijnlijk wordt er minder snel een bekentenis gedaan en kost het veel geld voor de staat.² Eén en ander wordt nog onderzocht door het Openbaar Ministerie en er zullen experimenten komen met aanwezigheid van advocaten.

Ook het delict winkeldiefstal is een probleem waar een groot deel van de maatschappij mee te maken krijgt en waarvoor men bezig is passende oplossingen te bedenken. Zo hebben verschillende politiekorpsen (bijvoorbeeld Amsterdam-Amstelland en Brabant Zuid Oost) speciale zakkenrollersteams opgezet die opereren in winkelstraten, openbaar vervoer en winkels. Daar hun optreden is het aantal aangiften van zakkenrollerij sterk gedaald.³ Een belangrijke troef in handen van de zakkenrollersteams is de samenwerking met openbaar

¹ <http://www.telegraaf.nl/binnenland/article38469421.ece>

² http://www.volkskrant.nl/binnenland/article288117.ece/De_voor_en_nadelen_van_verhoor_met_advocaten?source=rss

³ http://www.ivv.amsterdam.nl/live/main.asp?action=display_data&name=pagina&item_id=819

vervoermaatschappijen waardoor er adequaat en snel kan worden opgetreden tegen overtreders. Ook in de gemeente Den Haag wordt door middel van samenwerking geprobeerd winkeldieven te stoppen. Er wordt momenteel gewerkt aan een systeem waardoor het mogelijk wordt om gegevens van overtreders bekend te maken aan de partijen die mogelijk met winkeldieven te maken krijgen. Ook hier zijn verschillende belanghebbers bij betrokken.⁴

Een ander initiatief is dat van een groot Nederlands warenhuis. Als ludieke actie hebben zij bedacht om de top vijf van meest gestolen artikelen tijdelijk goedkoper aan te bieden zodat stelen niet meer noodzakelijk is. Boven het schap met de artikelen wordt echter als extra preventie een camera gehangen om stelen minder aantrekkelijk te maken.⁵

Er wordt dus op veel verschillende manieren geprobeerd om winkeldiefstal aan te pakken.

1.5 Onderzoeksvraag

Het doel van dit onderzoek bestaat in het leveren van een relevante bijdrage aan de discussie of bepaalde kenmerken van de verhoorder, namelijk de sekse en rang, invloed hebben op de talige middelen die worden ingezet door verhoorders. Deze vraag wordt specifiek beantwoord voor de inzet van talige middelen in een bepaalde institutionele setting, namelijk politieverhoren aangaande winkeldiefstal.

Met talige middelen worden onder andere de veertig beleefdheidsstrategieën van Brown en Levinson bedoeld en de hoofdcategorieën die zij onderscheiden. Ook zal er worden onderzocht of vraagformuleringen en aanspreektermen variëren al naargelang de verhoorderskenmerken wisselen.

Naast sekse en rang worden nog andere variabelen meegenomen in het onderzoek, die mogelijk ook de inzet van talige middelen kunnen beïnvloeden. Deze variabelen worden verdeeld in drie categorieën: relevante variabelen van de verdachte, overige relevante variabelen van de verhoorder en relevante variabelen van het gesprek.

De onderzoeksvraag luidt als volgt:

Beïnvloeden sekse en rang van de verhoorder de inzet van talige middelen tijdens een politieverhoor aangaande winkeldiefstal en zo ja, op welke wijze?

Door de beperkte hoeveelheid materiaal is gekozen voor een kwalitatieve analyse met kwantitatieve hulpmiddelen. De precieze toedracht en kenmerken van het onderzoek zullen in het volgende hoofdstuk aan bod komen.

⁴ http://www.nu.nl/news/716733/14/Politie_wisselt_informatie_uit_over_winkeldieven.html

⁵ <http://www.nrc.nl/economie/article271507.ece>

Hoofdstuk 2 De methode

Een onderzoek bij de politie is niet de meest gemakkelijke weg om te bewandelen voor een afstudeeronderzoek. Binnen politiemuren wordt vertrouwelijke informatie besproken die niet voor iedereen bestemd is. Juist om deze reden is de politie niet erg toeschietelijk om buitenstaanders toe te laten tot gesprekken die er ambtshalve worden gevoerd. Toch stonden na een oriënterend gesprek de drie politieregio's van Noord-Brabant positief tegenover een onderzoek naar gespreksstrategieën binnen verhoren. Dit hoofdstuk behandelt de methoden die gebruikt zijn en zet de gevolgde procedures uiteen.

2.1 Procedure

Het doel van dit onderzoek bestaat uit het beantwoorden van de vraag of sekse en rang van de verhoorder al dan niet invloed hebben op de manier van vragen stellen, specifiek gelet op de hoofdstrategieën uit de beleefdheidstheorie. Deze vraag wordt beantwoord voor het delict winkeldiefstal.

Om een uitspraak te kunnen doen over deze vraag, zijn de volgende stappen doorlopen:

1. Verzameling van het materiaal.
2. Transcriptie van het geluidsmateriaal.
3. Indeling van de transcripten in beurten.
4. Spreekhandelingen toekennen aan de beurten van de verhoorder (vragen filteren).
5. Linguïstische analyse: gespreksstrategieën toekennen aan de vragen van de verhoorder.
6. Kwantitatieve analyse: het verwerken van de linguïstische analyse in het statistisch computerprogramma SPSS 11.5.

2.2 Dataverzameling

2.2.1 Privacy

Om er zeker van te zijn dat de opgenomen verhoren alleen worden gebruikt waarvoor afspraken waren gemaakt, is er per politieregio een geheimhoudingsverklaring getekend. Ook is een antecedentenonderzoek ingesteld om te achterhalen of het (privé-)leven en strafrechtelijk verleden van de onderzoeker een risico konden vormen voor de kwaliteit van het onderzoek. De onderzoeker werd geschikt bevonden en het onderzoek kon van start gaan.

Sommige verhoorders stonden aanvankelijk wantrouwig tegenover het onderzoek. Een verhoor bevat vertrouwelijke informatie die normaliter niet door derden wordt aangehoord. Ook leefde het gevoel dat de onderzoeker aanwezig was om het gebruik van verhoortechnieken te beoordelen. Het eerste struikelpunt werd verholpen door de verhoorders te wijzen op de geheimhoudingsverklaring en het antecedentenonderzoek die de onderzoeker getekend en doorlopen had. Voor het tweede punt was meer vertrouwen van de verhoorders gewenst. Als eenmaal duidelijk werd dat de onderzoeker niet afkomstig was van de politieacademie, en dus geen weet had van verhoortechnieken, waren de verhoorders wel bereid om mee te werken. Er is steeds benadrukt dat het niet gaat om een beoordeling maar om een analyse. Overigens hadden de verhoorders niet de keuze om medewerking te weigeren, omdat hun leidinggevende toestemming had gegeven voor het onderzoek.

Voor de verdachten gold dit laatste niet. Na de aanhouding werd door de onderzoeker uitgelegd dat er wetenschappelijk onderzoek gaande was. Er werd verteld dat er met name gelet werd op de gespreksstrategieën die de verhoorder toepast en niet zozeer op die van de verdachte. Ook werd nog extra belicht dat er niets met de persoonlijke gegevens van de verdachte zou gebeuren en dat het materiaal binnen de politiemuren bleef. Hierna werd gevraagd of de verdachte toestemming wilde geven voor opname van het verhoor en voor aanwezigheid van de onderzoeker tijdens het verhoor. Eenmaal is er geweigerd om mee te

werken en heeft er geen geluidsopname plaatsgevonden. In de overige gevallen waren de verdachten bereid om mee te werken.

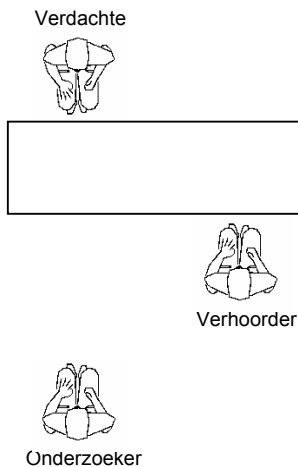
Alle persoonlijke gegevens van zowel de verdachte als de verhoorder zijn geanonimiseerd en de geluidsfragmenten zijn bij de politie in bewaring gegeven.

2.2.2 Natuurlijkheid van de onderzoekssetting

Het gespreksmateriaal dat voor dit onderzoek gebruikt is, is ontleend aan verhoren die hebben plaatsgevonden op drie verschillende politiebureaus in Noord-Brabant. Er is voor gekozen om de onderzoeker aanwezig te laten zijn tijdens de verhoren, omdat er op het non-verbale vlak veel gebeurt, wat niet te traceren is zonder aanwezigheid van de onderzoeker. Tijdens het verhoor zijn daarom aantekeningen gemaakt die de non-verbale communicatie beschrijven. De non-verbale communicatie is niet geanalyseerd. Wel zijn de non-verbale signalen sturend geweest voor het bepalen van de sfeer van het gesprek.

Om de natuurlijke situatie zo min mogelijk te verstoren, heeft de onderzoeker steeds plaatsgenomen achter de verhoorder, zodat zij niet in het zicht van de verhoorder zat en hij daardoor niet afgeleid kon worden.

Figuur 2.1 Schematische weergave van de opstelling in de verhoorkamer

Alle omstandigheden waarin normaliter verhoren plaatsvinden zijn gelijk gebleven, met uitzondering van de opnameapparatuur en de aanwezigheid van de onderzoeker. De gesprekken zijn opgenomen met een Sony minidiscorder met externe microfoon. De minidiscorder werd op tafel geplaatst tussen de verhoorder en verdachte in.

2.3 Materiaal

Zoals vermeld, is het onderzoeksmateriaal opgenomen in een institutionele setting, namelijk op verschillende politiebureaus die vallen onder de drie politieregio's van de provincie Noord-Brabant (Midden en West Brabant, Brabant-Noord en Brabant Zuid-Oost).

Na overleg met de politieregio's is er besloten verhoren te analyseren van winkeldiefstal (artikel 310 van het Wetboek van Strafrecht). Er is om twee redenen gekozen voor dit delict. Winkeldiefstal komt veelvuldig voor, daarom was de kans groot dat er binnen de beperkte tijd voldoende materiaal beschikbaar zou zijn. Ook is het een relatief eenvoudig delict waardoor het verhoor direct en snel afgehandeld kan worden. De verdachten kunnen direct gedagvaard worden.

Er zijn in totaal tien verhoren aangaande winkeldiefstal opgenomen. De verdeling over de verschillende regio's is te vinden in tabel 2.1.

Tabel 2.1 Overzicht van de verdeling over de politieregio's

Midden en West Brabant (Tilburg)	6
Brabant-Noord (Den Bosch)	3
Brabant Zuid-Oost (Eindhoven)	1

De verhoren zijn opgenomen in een periode van één maand; het eerste verhoor is opgenomen op 31 januari 2006, het laatste op 28 februari van hetzelfde jaar. De lengte van de gesprekken varieert van vijftien minuten tot veertig minuten. Van alle verhoren zijn de eerste vijftien minuten getranscribeerd. Omdat de verhoren verschillen in tijdsduur, is het voorgekomen dat sommige verhoren volledig zijn getranscribeerd en andere verhoren gedeeltelijk.

Alle verhoren hebben plaatsgevonden tussen twee gespreksdeelnemers, namelijk de verdachte en de verhoorder. Bij zowel de verdachten als de verhoorders is er variatie in leeftijd en sekse. Er hebben verhoorders afkomstig uit drie rangen deelgenomen aan het onderzoek, namelijk agenten, hoofdagenten en brigadiers. Tussen de rang en de (verhoor)ervaring van de verhoorders bestaat een causale relatie; hoe lager de rang hoe minder ervaring, hoe hoger de rang hoe meer ervaring. De normale gang van zaken binnen de politie is dat agenten na een aantal jaren werkervaring bij de politie automatisch hoofdagent worden. Hetzelfde geldt voor hoofdagenten die brigadier worden.

De verhoren leken qua structuur erg op elkaar. Uiteraard verschilde wel de inhoud. Een verhoor heeft een semi-vaste volgorde waar de meeste verhoorders zich aan houden. Eerst worden de persoonlijke gegevens van de verdachte gecontroleerd en wordt de procedure uitgelegd (het sociale verhoor). Hierna wordt er besproken wat er precies is gebeurd voordat de verdachte werd aangehouden. In principe wordt er van algemeen naar specifiek gehandeld. Tenslotte wordt de verklaring die tijdens het verhoor wordt opgemaakt gelezen, gecontroleerd en, indien de verdachte het ermee eens is, ondertekend.

Niet in alle gevallen verloopt het verhoor zoals beschreven. In twee van de tien onderzochte verhoren kwam het sociale verhoor aan het eind van het gesprek aan de orde.

Aan een verhoor gaat natuurlijk het één en ander vooraf. De verdachte heeft een strafbaar feit gepleegd, of wordt hij daar tenminste van verdacht. In het geval van winkeldiefstal worden verdachten vaak op heterdaad betrapt door winkelmedewerkers of beveiligingsmedewerkers.

Indien het niet de politie is geweest die ooggetuige was van het strafbare feit, dienen twee medewerkers van de politie zich te begeven naar de locatie waar de verdachte op dat moment verblijft. In het geval van een winkeldiefstal is dat veelal een kantoorruimte van de winkel waar het feit is gepleegd. Als de politiemedewerkers ter plaatse zijn, wordt er uitleg gevraagd aan de betrokkenen en wordt de verdachte meegenomen naar het politiebureau. Doorgaans verblijft de verdachte dan enige tijd in een ophoudkamer alvorens het verhoor kan beginnen. Persoonlijke bezittingen worden van de verdachte afgenomen. Deze worden later weer geretourneerd.

De tijd dat de verdachte in de ophoudkamer verblijft, wordt door de politiemedewerkers gebruikt om extra gegevens in te winnen over de verdachte en te besluiten wie het verhoor gaat afnemen en waar dit gaat plaatsvinden. Ook wordt de verdachte in verzekering gesteld door een hulpofficier van justitie. De in verzekeringstelling heeft tot doel vast te stellen of het terecht is dat de verdachte is aangehouden. In geval van een minderjarige verdachte worden de ouders op de hoogte gebracht van het feit dat het kind zich op het politiebureau bevindt. Doorgaans worden de ouders op de hoogte gehouden van het verloop van het verhoor en worden ze gewaarschuwd als het kind opgehaald kan worden.

De winkeldiefstallen waarvan de verhoren zijn gebruikt voor dit onderzoek zijn allemaal gepleegd bij supermarkten of grote warenhuizen. De waarden die de weggenomen artikelen vertegenwoordigen, variëren van enkele euro's tot ongeveer € 30. De artikelen waren

meestal snoepgoed, huishoudelijke boodschappen of accessoires. Alle verdachten hebben afstand gedaan van de artikelen. Op één verdachte na hebben alle verdachten een straf gekregen voor het gepleegde feit.

2.4 Methodologische onderbouwing

2.4.1 Soort onderzoek

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de onderzoeksmethode veldonderzoek. Het doel van veldonderzoek is 'de waargenomen verschijnselen in het veld te beschrijven, te interpreteren en, indien gewenst, te verklaren.' ('t Hart et al, 1996). Veldonderzoek wordt gebruikt als onderzoeksstrategie voor het beschrijven, interpreteren en verklaren van gedragingen, opvattingen en 'producten' van de betrokkenen in een meestal beperkte, bestaande onderzoekssituatie (een veld) door directe gegevensverzameling van onderzoekers die daar lijfelijk aanwezig zijn en dat veld zo min mogelijk verstoren. Een belangrijk kenmerk van veldonderzoek is dat het plaatsvindt in zoveel mogelijk alledaagse omstandigheden. De bestaande praktijk fungeert dan tevens als onderzoekssituatie. Deze strategie wordt toegepast indien er weinig bekend is over het te beschrijven fenomeen en is daarom beschrijvend van aard.

Het onderzoek is te kenmerken als een meervoudige gevalstudie die onder veldonderzoek valt. Een gevalstudie wordt meestal gebruikt bij kleinschalig onderzoek. In dit geval zijn er meerdere gevalstudies gedaan binnen één onderzoeksopzet.

Het belangrijkste kenmerk van veldonderzoek, en tevens de gevalstudie, is dat de te onderzoeken personen onderzocht worden in hun natuurlijke omgeving. In dit onderzoek is dat de omgeving van een verhoorkamer in een politiebureau met als enige afwijking van de normale situatie de fysieke aanwezigheid van opnameapparatuur en de onderzoeker.

2.4.2 Representativiteit

Een steekproef is representatief als hij op relevante kenmerken de populatie zo goed mogelijk weerspiegelt ('t Hart et al, 1996). Deze kenmerken dienen genoemd te worden als er over representativiteit wordt gesproken. In het geval van deze scriptie is er geen sprake van een populatie die onderzocht is. De items die in dit onderzoek geanalyseerd zijn, zijn de beurten van de verhoorder die een vraag bevatten.

Dit kwalitatieve onderzoek is niet representatief in de statistische zin van het woord: op basis van het onderzoek kunnen niet automatisch uitspraken worden gedaan over vragen die door verhoorders gesteld worden tijdens andere verhoren. Wel is het onderzoek representatief in de inhoudelijke zin van het woord: het representeert een scala aan mogelijke beweringen, vragen en niet-uitgesproken meningen die binnen de politieverhoren gevonden kunnen worden.⁶

2.4.3 Validiteit

Validiteit (ook wel geldigheid) betekent dat je meet wat je beoogt te meten (Baarda en De Goede, 2001). Het betreft hier de validiteit van de selectie van onderzoekseenheden (wie) met daarbij de vraag of uitspraken ook gelden voor andere omstandigheden (waar en wanneer) ('t Hart et al, 1996).

In deze scriptie is de beleefdheid van de politie gemeten. Het begrip beleefdheid is door de onderzoeker geoperationaliseerd in vier waarden, namelijk de vraagformulering, de hoofdcategorieën van de beleefdheidstheorie, de aanspreekterm die de verhoorder gebruikt en het al dan niet zeggen van de naam van de verdachte. De analyse is gebaseerd op feitelijk gedrag en bestaat uit een minutieuze analyse. Er wordt gebruik gemaakt van een categorieënsysteem dat analyseert maar niet beoordeelt. Dit leidt tot een relatief hoge validiteit.

⁶ http://www.randm.nl/content_nl/18_brochures/kwalitatief_onderzoek/Brochure%20Kwalitatief.pdf

2.4.4 Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid wil zeggen dat de onderzoeksresultaten zo min mogelijk van toeval afhankelijk zijn. Een onderzoek moet zo precies uitgevoerd te worden, dat herhaling van dat onderzoek mogelijk is.

Om de betrouwbaarheid te verhogen, is de analyse van het materiaal verschillende keren door de onderzoeker op verschillende momenten uitgevoerd. Een andere wijze waarop de betrouwbaarheid verhoogd is, is het benoemen van de spreekhandelingen (de vragen, luistersignalen en andere uitingen) door twee personen.

2.5 Linguïstische analyse

2.5.1 Transcriptie

Elke onderzoeker zou zijn eigen transcripten⁷ moeten schrijven. Op deze manier krijgt hij feeling met het materiaal en leert hij het goed kennen.

Op het eerste gezicht lijkt transcriberen het schrijven van een natuurgetrouwe weergave van het geluidsfragment. Beter kan een transcript omschreven worden als een selectie die toegepast wordt op het geluidsmateriaal. Veel elementen kunnen nu eenmaal niet op papier worden weergegeven, zoals bijvoorbeeld klank van de stem en helderheid van het stemgeluid. Een transcript wordt daarom door Hutchby (1998) beschouwd als een representatie van de data. Aangezien de onderzoeker met de data aan de slag gaat, mag het voor zich spreken dat een dergelijke selectie alleen door de onderzoeker zelf gemaakt dient te worden.

Een transcript schrijven neemt veel tijd in beslag, omdat elk gesprek in detail moet worden uitgewerkt. Een goed transcript heeft er baat bij als het geluidsfragment meerdere malen afgeluisterd wordt. Het herhaaldelijk afluisteren van het materiaal leidt er echter toe dat het transcript continu aangepast kan worden. De onderzoeker doet er daarom goed aan om op een bepaald punt het transcript als voldoende werkbaar te aanvaarden. Waar dat punt zich precies bevindt, is afhankelijk van de benodigde gedetailleerdheid die voor het onderzoek vereist is.

Een aantal elementen komt in elk transcript voor, namelijk de spreker, de geadresseerde, wat er precies wordt gezegd en de opening en afsluiting van de beurt.

Voor dit onderzoek wordt er voor de transcripten gebruik gemaakt van de volgende symbolen, ontleend aan de werkwijze van Paul ten Have (1999):

[]	Gelijktijdig spreken.
()	Onverstaanbaar of slecht verstaanbaar. Indien er een vermoeden bestaat van wat er gezegd wordt, is er tekst tussen de haken geplaatst.
(())	Non-verbale informatie.
(2.0)	Tijd die tussen twee uitingen zit.
/	De spreker breekt zichzelf af.
//	De spreker wordt afgebroken door een andere gespreksdeelnemer.
.....	Er wordt nadruk gelegd op het onderstreepte woord.
Verhoorder	De verhoorder is aan het woord.
Verdachte	De verdachte is aan het woord.
Agent	Een agent anders dan de verhoorder is aan het woord.

⁷ Een omgezet geluidsfragment naar een letterlijke vertaling op papier.

Een voorbeeld van een transcript van één van de verhoren:

127	Verhoorder 2	(3.0) Ja halloooo uhuh. ((maakt ondertussen een fout op de computer))
128	Verhoorder 2	(5.0) Zit te kijken. ((tegen verhoorder 1))
129	Verhoorder 1	Jaja. ((beide verhoorders lachen))
130	Verhoorder 2	Euhm.
131	Verhoorder 1	Even kijken. [Werkt u werkt]
132	Verhoorder 2	[Niet getrouwd] dus?
133	Verhoorder 2	Niet getrouwd of /

2.5.2 Vraaganalyse

Tijdens dit onderzoek worden de beurten van de verhoorder bestudeerd die een vraag bevatten. Om een vraaganalyse te kunnen uitvoeren, moet het transcript eerst in beurten worden verdeeld. Om aan te geven wat onder een beurt verstaan wordt, is er gebruik gemaakt van de praktische omschrijving van Huls (1986) die als volgt luidt: 'een beurt is wat iemand zegt tussen twee momenten waarop hij zwijgt in'. Een beurt wordt in dit onderzoek verder uitgewerkt aan de hand van de volgende kenmerken:

- Er vindt een wisseling van spreker plaats. Als een nieuwe spreker aan het woord komt, begint een nieuwe beurt.
- Bij een hernieuwde start van dezelfde spreker. Als een spreker na een onderbreking opnieuw het woord probeert te krijgen, is er sprake van twee beurten.
- Er wordt een nieuw onderwerp door dezelfde spreker aangevoerd.
- Als er gewisseld wordt van spreekhandeling, vindt er een nieuwe beurt plaats.

Nadat de verdeling in beurten heeft plaatsgevonden, wordt aan alle uitingen van de verhoorder een spreekhandeling toegekend. De spreekhandelingen die in dit onderzoek onderscheiden worden zijn vragen, luistersignalen en overige uitingen. De vragen worden geselecteerd om ze daarna aan een vraaganalyse te onderwerpen. Er worden vier soorten vragen onderscheiden:

- Een vraag in syntactische zin, waarbij eerst de persoonsvorm komt en daarna het onderwerp.
- Een bewering gevolgd door een tag question. Een tag question wordt aan de bewering toegevoegd om een bevestiging of ontkenning van de geadresseerde uit te lokken.⁸ Veelvoorkomende voorbeelden van tag questions zijn bijvoorbeeld 'hè' aan het eind van een zin of 'vind je niet?'.
- Een bewering op vragende intonatie. Deze bewering heeft geen vraagteken aan het eind van de zin.
- Een bewering over een feit van de geadresseerde. Ook deze zin wordt niet beëindigd door middel van een vraagteken.

2.5.3 Variabelen en codeformulier

Elke vraag van de verhoorder tijdens het gesprek wordt geanalyseerd aan de hand van vooraf opgestelde variabelen. De variabelen zijn in vier categorieën op te delen, namelijk identificatievariabelen, afhankelijke, onafhankelijke en relevante variabelen.

Per categorie zijn de volgende variabelen te onderscheiden:

Identificatievariabelen

- Beurtnummer: elke beurt wordt genummerd. In totaal is er sprake van 1522 beurten van de verhoorders, waarvan er 776 vragen zijn. Zes van deze vragen zijn gesteld aan iemand anders dan de verdachte en zijn daarom niet verder geanalyseerd. Uiteindelijk is het onderzoek gebaseerd op 770 uitingen die een vraag bevatten.
- Transcriptnummer: per beurt is aangegeven uit welk transcript de beurt afkomstig is. In totaal zijn er tien verhoren uitgewerkt tot tien transcripten. De transcriptnummers

⁸ Vrij naar: <http://www.sil.org/linguistics/glossaryoflinguisticterms/WhatIsATagQuestion.htm>

zijn gecodeerd door middel van een unieke combinatie van letters en cijfers. De eerste vier cijfers staan voor de datum waarop het transcript is opgenomen (bijvoorbeeld 3101 staat voor 31 januari), hierna komt de eerste letter van de stad waar het verhoor heeft plaatsgevonden (bijvoorbeeld de T voor Tilburg), dit alles wordt gevolgd door de W van winkeldiefstal en de code wordt beëindigd met een cijfer om aan te geven om het hoeveelste transcript in de reeks het gaat (variërend van 1 tot en met 10).

Afhankelijke variabelen

- Spreekhandeling: per beurt is genoteerd of de uiting een vraag, een luistersignaal of een andere spreekhandeling is.
- Vraagformulering: indien de uiting als vraag kan worden gezien, zijn er vier mogelijkheden om de vraag te categoriseren. Er kan sprake zijn van een vraag in syntactische zin, een vraag met een tag question, een bewering op vragende intonatie en een bewering over een feit van de geadresseerde.
- Gespreksstrategie: per vraag is aangegeven welke gespreksstrategie er wordt gebruikt. Het overzicht van gebruikte gespreksstrategieën is te vinden in hoofdstuk 1.
- Hoofdcategorie: per vraag is aangegeven welke van de vier hoofdcategorieën wordt gebruikt. Deze hoofdcategorie vloeit voort uit de benoeming uit de hierboven genoemde gespreksstrategie. De hoofdcategorieën luiden als volgt: direct zonder omhaal, direct omkleed met solidariserende middelen, direct omkleed met respectvolle middelen en indirect. Ook de hoofdcategorieën zijn aan bod gekomen in hoofdstuk 1.
- Aanspreekterm: per vraag is er aangegeven of de verhoorder de verdachte aanspreekt met 'je' of 'u'.
- Naam zeggen: per vraag is er aangegeven of de verhoorder de verdachte aanspreekt met voornaam, achternaam, meneer/ mevrouw, meneer/ mevrouw in combinatie met de achternaam of dat de verhoorder helemaal geen naam noemt.
- Depersonalisatie van de verhoorder: per vraag is er aangegeven of de verhoorder zichzelf onpersoonlijk maakt (bijvoorbeeld door 'wij' te gebruiken waar 'ik' wordt bedoeld).

Onafhankelijke variabelen

- Sekse van de verhoorder.
- Rang van de verhoorder: na het verhoor is naar de rang van de verhoorder gevraagd. De onderzochte verhoren werden uitgevoerd door agenten, hoofdagenten en brigadiers.

Relevante variabelen

Deze groep variabelen is op te delen in drie groepen: de relevante variabelen van de verdachte, de verhoorder en het gesprek.

Relevante variabelen van de verdachte

- Sekse van de verdachte.
- Leeftijd van de verdachte.
- Opleidingsniveau van de verdachte.
- Sociale klasse van de verdachte: door de onderzoeker is vastgesteld tot welke 'bevolkingsgroep' de verdachte gerekend kan worden. Waarden die voorkomen in het onderzoek zijn scholier, werkende, gepensioneerde en werkloze.
- Het aantal keer dat de verdachte verhoord is. Per verdachte is er gekeken of het de eerste keer is dat de persoon wordt verhoord (niet per se in verband met hetzelfde delict) of dat diegene een recidivist is.

Relevante variabelen van de verhoorder

- Leeftijd van de verhoorder.
- Het opleidingsniveau van de verhoorder. De verhoorders die hebben deelgenomen aan het onderzoek hadden MBO, HBO of WO niveau.
- Het aantal verhoren van die dienst. Per verhoor is er gekeken hoeveel verhoren de betreffende verhoorder die dienst al heeft afgenomen.
- Verhoorervaring in jaren.

Relevante variabelen van het gesprek

- Sfeer van het gesprek: na het analyseren van het fragment is door de onderzoeker vastgesteld of de sfeer tijdens het gesprek positief, neutraal dan wel negatief te noemen is. Een gesprek is positief genoemd als de gespreksdeelnemers op één lijn zitten en er grapjes worden gemaakt. De sfeer is als neutraal bestempeld als beide sprekers niets meer en niets minder zeggen dan noodzakelijk is. De waarde negatief wordt gebruikt voor verhoren waarbij de gespreksdeelnemers het regelmatig niet met elkaar eens zijn en ze elkaar veelvuldig tegenspreken.
- Sequentie: per vraag is vastgesteld of de uiting de eerste dan wel een vervolguiting is. Met een vervolguiting wordt bedoeld dat er herhaaldelijk hetzelfde wordt gevraagd, al dan niet in andere bewoordingen.
- Inbreuk van de vraag: per vraag is door de onderzoeker bepaald of de vraag een grote dan wel kleine inbreuk heeft. Het vragen naar iemands adres wordt bijvoorbeeld als een kleine inbreuk gezien, terwijl de vraag of iemand vooraf al van plan was artikelen te ontvreemden als grote inbreuk geldt.
- Gesprekshelft: per uiting is door de onderzoeker gekeken of de uiting aan het begin, het midden of het eind van het gesprek is gedaan. Het sociale verhoor wordt tot het begin van het gesprek gerekend (vragen over de persoonlijke situatie). Het midden van het gesprek bestaat uit het daadwerkelijke verhoor over het gepleegde feit. Met het eind van het verhoor wordt bedoeld de afhandeling van het verhoor en het lezen en overhandigen van de verklaring van de verdachte.

Tenslotte is per verhoor vastgesteld hoe de macht, de inbreuk en de sociale afstand te classificeren zijn. Aan alledrie de elementen werd de waarde één, twee of drie toegekend. Alle waarden bij elkaar opgeteld vormen het gewicht van het gesprek. Aan de hand van het gewicht wordt voorspeld welke strategie er volgens de theorie gebruikt zal worden. Alle verhoren hebben hetzelfde gewicht toegekend gekregen omdat voor alle verdachten de waarden van de drie factoren overeen kwamen: geen van de verdachten was vooraf bekend met de verhoorder die het verhoor afnam (sociale afstand: drie). In alle gevallen was de verhoorder machtiger dan de verdachte (macht: één). Het afnemen van een verhoor is in alle gevallen met een drie voor de factor inbreuk gewaardeerd. Tijdens het gesprek wordt de vrijheid van de verdachte tijdelijk afgenomen. Het is een gesprek dat niet vrijwillig wordt gevoerd (dit geldt overigens niet in alleen voor de verdachte, maar ook voor de verhoorder) en er zijn na het gesprek meestal negatieve gevolgen voor de verdachte, hij wordt gestraft. Nu is er geen formule die bepaalt welke beleefdheidsstrategieën er precies zullen worden gebruikt. Wel kan algemeen gesteld worden dat hoe lager het gewicht is, hoe vaker er voor de hoofdcategorie direct zonder omhaal wordt gekozen. Hoe hoger de uitkomst van de optelsom, hoe groter de kans dat ervan af wordt gezien iets te zeggen. De uitkomst zeven voorspelt kort gezegd veelvuldig gebruik van de indirecte beleefdheidsstrategieën en er zal regelmatig vanaf gezien worden iets te zeggen.

2.6 Kwantitatieve analyse

De data zijn door middel van een codeerformulier ingevoerd in het statistische computerprogramma SPSS 11.5. Om te achterhalen of sekse en rang van de verhoorder invloed hebben op het gebruik van bepaalde gespreksstrategieën, zijn multinomiale logistische regressies uitgevoerd. Deze regressie toetst de significantie van relevante

variabelen op afhankelijke variabelen. De variabelen die significant zijn, worden verder geanalyseerd door middel van kruistabellen om zo de precieze aard van de relatie te achterhalen.

Het doel van toetsen, is het onderzoeken hoe groot de kans op toeval is. Er wordt onderzocht of de toets een betrouwbaarheidswaarde heeft van een bepaald percentage (in dit onderzoek 95% of hoger). Een significant toetsingsresultaat betekent dat een in het onderzoek verkregen verschil niet te verklaren is uit toevalligheden, maar dat er een meer algemene verklaring gevonden dient te worden.

Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van een p-waarde (significantie) van .05.

Aangezien er veel scheve verdelingen bestonden binnen de variabelen, die op voorhand niet te voorspellen waren, is besloten het bestand te comprimeren. Allereerst zijn de waarden die de variabelen aan kunnen nemen gereduceerd. De meeste waarden zijn gedichitomiseerd, anderen zijn getrichitomiseerd. De waarden van de volgende variabelen zijn aangepast (de nieuwe waarden van de variabelen staan tussen haakjes):

- Vraagformulering (vraag in syntactische zin, vraag in niet-syntactische zin).
- Hoofdcategorie (direct zonder omhaal, direct omkleed met respectvolle middelen en direct omkleed met respectvolle middelen/ indirect).
- Gesprekshelpt (begin/ eind, midden).
- Sfeer van het gesprek (positief, neutraal/ negatief).
- Leeftijd van de verhoorder (tot en met dertig jaar, boven de dertig jaar).
- Opleiding van de verhoorder (MBO, HBO/ WO).
- Aantal verhoren van de dienst (eerste verhoor, tweede verhoor of meer).
- Aantal jaren verhoorervaring (één jaar of minder ervaring, meer dan één jaar ervaring).
- Leeftijd van de verdachte (tot en met zeventien jaar, achttien jaar of ouder).
- Opleiding van de verdachte (basisonderwijs, VMBO, MBO/ onbekend).
- Aantal keer verhoord (voor het eerst verhoord, recidivist).

Voor het onderzoek van start ging, was het niet bekend welke variabelen relevant zouden zijn. Juist doordat er aanvankelijk veel variabelen zijn meegenomen in het onderzoek, is het mogelijk geweest gedurende het onderzoek bepaalde variabelen uit het onderzoek te schrappen. Een aantal variabelen bleek namelijk niet relevant te zijn voor het onderzoek. Zo bleek de relevante variabele van de verdachte sociale klasse overeen te komen met de leeftijd van de verdachte. Is de verdachte zeventien jaar of jonger, dan zijn alle verdachten scholier. Zijn ze achttien jaar of ouder, dan vallen ze onder één van de andere sociale klassen (bijvoorbeeld werkende). Aangezien de twee variabelen iedere keer met elkaar overeen kwamen, is besloten de sociale klasse van de verdachte uit het onderzoek te schrappen.

Ook het opleidingsniveau van de verdachte is niet verder onderzocht. Deze variabele was zodanig verdeeld dat er geen goede dichitomisering of trichitomisering mogelijk was. Ook was van een aanzienlijk aantal verdachten (N = 3) het opleidingsniveau onbekend. Daarom is het niet mogelijk er een sluitende conclusie aan te verbinden. Besloten is daarom om deze variabele niet mee te nemen in analyse.

Ook twee afhankelijke variabelen hebben het veld moeten ruimen. Depersonalisatie van de verhoorder en het gebruik van de veertig beleefdheidsstrategieën zijn allebei niet voldoende frequent voorgekomen (respectievelijk N = 3, N is verschillend voor de veertig strategieën, niet alle strategieën zijn gebruikt) en zijn daarom niet meegenomen in analyse.

Er zijn uiteindelijk vier afhankelijke variabelen overgebleven, namelijk vraagformulering, hoofdcategorie van de beleefdheidsstrategieën, de aanspreekterm die de verhoorder gebruikt en het al dan niet noemen van de naam (of meneer/ mevrouw) van de verdachte. Deze afhankelijke variabelen zijn verder geanalyseerd, via multinomiale logistische regressies. De relevante variabelen die een relatie bleken te hebben, zijn door middel van kruistabellen verder geanalyseerd.

Er hebben weinig vrouwelijke verhoorders (N = 2) geparticipeerd in het onderzoek, daarom kunnen zij niet op alle variabelen vergeleken worden met de mannelijke verhoorders. Ook de verdeling in de rangen is niet gelijk in dit onderzoek. Er hebben relatief veel agenten (N = 5) deelgenomen aan het onderzoek en relatief weinig brigadiers (N = 2).

Doordat de onafhankelijke variabelen sekse en rang van de verhoorder afhankelijk van elkaar bleken te zijn (de relatie tussen sekse en rang is scheef verdeeld), is er besloten om het sekseverschil alleen te onderzoeken bij de agenten en het rangverschil alleen bij de mannen.

2.7 Beschrijving van het bestand in termen van afhankelijke en relevante variabelen

Hieronder volgen twee tabellen die het overzicht geven van de frequenties van de afhankelijke en relevante variabelen. De tabellen zijn bedoeld om een beeld te krijgen hoe vaak elk fenomeen of kenmerk is voorgekomen.

Tabel 2.2 Overzicht frequenties afhankelijke variabelen

Vraagformulering (N = 770)	Syntactische vraag (N = 377)	Geen syntactische vraag (N = 393)	
Hoofdcategorie (N = 770)	Direct zonder omhaal (N = 267)	Direct solidariserend (N = 271)	Direct respectvol / indirect (N = 232)
Aanspreekterm (N = 770)	U (N = 173)	Jij (N = 597)	
Naam zeggen (N = 770)	Naam (N = 29)	Geen naam (N = 741)	

Zoals is af te lezen uit tabel 2.2 zijn de aantallen bij de afhankelijke variabelen vraagformulering en hoofdcategorie redelijk gelijk verdeeld. Bij de variabelen aanspreekterm en het zeggen van de naam door de verhoorder is dit niet het geval.

Tabel 2.3 Overzicht frequenties relevante variabelen

Variabelen verdachte (N = 770)		
Sekse	Man (N = 445)	Vrouw (N = 325)
Leeftijd	Tot en met 17 jaar (N = 496)	18 jaar of ouder (N = 274)
Aantal keer verhoord	Eerste keer (N = 532)	Twee keer of vaker (N = 238)
Variabelen verhoorder (N = 770)		
Leeftijd	Tot en met 29 jaar (N = 336)	30 jaar of ouder (N = 434)
Opleidingsniveau	MBO (N = 533)	HBO/ WO (N = 237)
Aantal verhoren dienst	Eerste verhoor (N = 650)	Tweede verhoor of meer (N = 120)
Verhoorervaring	1 jaar of korter (N = 245)	2 jaar of meer (N = 525)
Gespreksvariabelen (N = 770)		
Sfeer	Positief (N = 357)	Negatief/ neutraal (N = 413)
Sequentie	Eerste vraag (N = 670)	Vervolg vraag (N = 100)
Inbreuk vraag	Klein (N = 572)	Groot (N = 198)
Gesprekshelpt	Begin/ eind (N = 619)	Midden (N = 151)

Bij alle relevante variabelen is er sprake van een scheve verdeling op de verschillende kenmerken.

Bij de relevante variabelen van de verdachte is af te lezen dat er vooral mannelijke jonge verdachten hebben deelgenomen aan het onderzoek die voor de eerste keer worden verhoord.

De meeste verhoorders die hebben deelgenomen, zijn ouder dan dertig jaar, zijn relatief laag opgeleid, hebben twee jaar of langer verhoorervaring en nemen vaak één verhoor per dienst af.

De meeste vragen die gesteld zijn, waren eerste vragen, hadden een kleine inbreuk, kwamen aan het begin of aan het eind van het verhoor aan bod en de sfeer van het verhoor is negatief of neutraal te noemen.

Hoofdstuk 3 De resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten gerapporteerd. De indeling van dit hoofdstuk is als volgt. De twee hoofdparagrafen corresponderen met de twee onafhankelijke variabelen sekse en rang van de verhoorder. De paragrafen die daaronder vallen, behandelen de vier overgebleven afhankelijke variabelen, namelijk vraagformulering, hoofdcategorie, aanspreekterm en het al dan niet noemen van de naam van de verdachte. Per afhankelijke variabele worden de drie groepen relevante variabelen behandeld.

3.1 Mannelijke en vrouwelijke agenten

Als eerste zal de onafhankelijke variabele sekse van de verhoorder besproken worden. Zoals in hoofdstuk twee is vermeld, zijn de data dermate scheef verdeeld dat de onafhankelijke variabelen niet volledig kunnen worden vergeleken met elkaar. Aangezien alle vrouwelijke verhoorders die hebben deelgenomen aan het onderzoek agenten waren, is het slechts mogelijk de sekseverschillen binnen de groep agenten te bekijken. Deze verschillen worden in de volgende subparagraaf bekeken voor de afhankelijke variabele vraagformulering.

3.1.1 Vraagformulering voor mannelijke en vrouwelijke agenten

Aanvankelijk was er met deze variabele gestart met vier mogelijke soorten vraagformuleringen (syntactische vraag, bewering op vragende intonatie, bewering over een feit van de geadresseerde en een bewering in combinatie met een tag question). Er is besloten om de waarden van de variabele te dichotomiseren, nu zijn de mogelijke waarden een syntactische vraag en een niet-syntactische vraag. Hiertoe is besloten omdat de drie vraagformuleringen anders dan een syntactische vraag alledrie een bepaald soort bewering behelzen. Degene die zo'n bewering doet, gedraagt zich stellend; in plaats van het stellen van een vraag, wordt er een bewering gedaan over iets waar de spreker wellicht geen weet van heeft.

Tabel 3.1 Vraagformulering mannelijke en vrouwelijke agenten

	Syntactische vraag	Geen syntactische vraag
Agenten (N = 229)	37.6	62.4
Agentes (N = 190)	55.8	44.2
Totaal (N = 419)	45.8	54.2

Uit deze tabel blijkt dat agentes meer syntactische vragen stellen dan de agenten. De mannen doen meer beweringen en zijn daarmee meer stellend dan vrouwen. De verschillen tussen de agenten en agentes zijn significant ($\chi^2 (1) = 13.91, p < .001$).

De drie groepen relevante variabelen zullen in verband worden gebracht met de vraagformulering. Ook voor deze variabelen is eerst door middel van multinomiale regressies gekeken welke variabelen een relatie hebben met de onafhankelijke variabele sekse van de verhoorder. De variabelen die een relatie hebben, zijn verder geanalyseerd door middel van kruistabellen.

3.1.1.1 Relevante variabelen van de verdachte

Uit de data is gebleken dat agenten alleen maar mannelijke verdachten hebben verhoord. De agentes hebben zowel mannelijke als vrouwelijke verdachten getroffen. Voor de agenten geldt dat zij zowel jonge (tot en met zeventien jaar) als oude (ouder dan zeventien jaar) verdachten hebben verhoord, terwijl de agentes alleen jonge verdachten hebben verhoord. De twee groepen agenten zijn dus alleen te vergelijken voor jonge mannelijke verdachten. Het model, met als afhankelijke variabele vraagformulering, relevante variabelen sekse, leeftijd en het aantal keer dat een verdachte verhoord is en zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, bleek met een multinomiale logistische regressie significant te zijn

op de variabelen sekse en het aantal keer dat de verdachte verhoord is (respectievelijk $p < .01$ en $p < .001$, Nagelkerke .047). De leeftijd van de verdachte wordt ook meegenomen in de kruistabel.

Tabel 3.2 Vraagformulering agenten voor mannelijke jonge verdachten

	Syntactische vraag	Geen syntactische vraag
Agenten (N = 164)	35.4	64.6
Agentes (N = 136)	55.9	44.1
Totaal (N = 300)	44.7	55.3

Uit tabel 3.2 is af te lezen dat mannelijke agenten meer beweringen doen dan hun vrouwelijke collega's; vrouwen stellen meer syntactische vragen. Daarmee zijn de mannen meer stellend dan de vrouwen. Het algemene patroon dat is gevonden in tabel 3.1 wordt in deze tabel ook gevonden. De conclusie is dat leeftijd en sekse van de verdachte er niet toe doen in het sekseverschil in relatie tot de vraagformulering. De verschillen tussen agenten en agentes zijn significant ($\chi^2(1) = 12.66$, $p < .001$).

Tabel 3.3 Vraagformulering agenten voor eerste plegers en recidivisten

	Syntactische vraag	Geen syntactische vraag
Agenten		
Eerste pleger (N = 164)	35.4	64.6
Recidivist (N = 65)	43.1	56.9
Totaal agenten (N = 229)	37.6	62.4
Agentes		
Eerste pleger (N = 54)	55.6	44.4
Recidivist (N = 136)	55.9	44.1
Totaal agentes (N = 190)	55.8	44.2

Deze tabel laat allereerst zien dat agenten meer eerste plegers hebben verhoord en agentes juist meer recidivisten. De agenten stellen aan recidivisten meer syntactische vragen dan aan eerste plegers, maar nog altijd bestaat het merendeel van de uitingen die gedaan worden door de agenten uit beweringen. Tegen eerste plegers zijn agenten meer stellend dan tegen recidivisten.

De agentes maken in hun vraagformuleringen geen verschil tussen eerste plegers en recidivisten. Het grootste deel van hun uitingen bestaat uit syntactische vragen en daarmee zijn ze minder stellend dan hun mannelijke collega's.

Agenten zijn zowel tegen eerste plegers als recidivisten vaker stellend dan hun vrouwelijke collega's; agentes stellen meer syntactische vragen dan dat ze beweringen over hun verdachten doen. De verschillen tussen de verhoorders zijn niet significant (mannen: $\chi^2(1) = 1.18$, $p = .175$; vrouwen: $\chi^2(1) = .002$, $p = .547$).

Het algemene beeld uit tabel 3.1 komt ook uit tabel 3.3 weer naar voren. Het aantal keer dat een verdachte verhoord is, doet er niet toe in het sekseverschil in relatie tot de vraagformulering.

3.1.1.2 Relevante variabelen van de verhoorder

Het model, met als afhankelijke variabele vraagformulering, relevante variabelen leeftijd, opleidingsniveau, aantal verhoren tijdens de dienst en verhoorervaring en zonder inmenging van de onafhankelijke variabelen, bleek met een multinomiale logistische regressie

significant op de variabele opleiding ($p < .05$, Nagelkerke .052). Deze variabele is verder onderzocht door middel van een kruistabel.

Het blijkt dat alle agentes die hebben deelgenomen aan het onderzoek ouder zijn dan dertig jaar en allemaal hebben ze een MBO-opleiding afgerond. Bij de agenten is er een grotere variatie te ontdekken voor wat betreft deze variabelen. De mannen zijn of MBO geschoold of HBO of universitair. Ook hebben zowel jonge als oude agenten deelgenomen aan het onderzoek.

Tabel 3.4 Vraagformulering mannelijke en vrouwelijke agenten met MBO-opleiding

	Syntactische vraag	Geen syntactische vraag
Agenten (N = 164)	35.4	64.6
Agentes (N = 190)	55.8	44.2
Totaal (N = 354)	46.3	53.7

Uit tabel 3.4 is af te lezen dat ook als het opleidingsniveau van de verhoorder wordt meegenomen in analyse, het algemene beeld overeind blijft. De agenten doen veel beweringen, de agentes stellen juist veel syntactische vragen. Hieruit blijkt dat ook het opleidingsniveau van de verhoorder niet relevant is voor het eerder gevonden sekseverschil voor het gebruik van de vraagformuleringen. De verschillen zijn significant ($\chi^2 (1) = 14.77$, $p < .001$).

3.1.1.3 Relevante variabelen van het gesprek

Het model, met als afhankelijke variabele vraagformulering, relevante variabelen sfeer, gesprekshelft, inbreuk van de vraag en sequentie zonder interactie van onafhankelijke variabelen, wees uit dat met een multinomiale logistische regressie de sfeer van het gesprek significant is ($p < .05$, Nagelkerke .069). Er is een kruistabel gemaakt om de variabele verder te onderzoeken.

De agentes hebben alleen maar verhoren afgehandeld die een neutrale of negatieve sfeer kennen, terwijl de agenten meer positieve (N = 5) dan neutrale/ negatieve (N = 3) verhoren hebben gehad. De verhoorders worden alleen vergeleken op basis van de neutrale of negatieve verhoren die hebben plaatsgevonden.

Tabel 3.5 Vraagformulering sequenties mannelijke en vrouwelijke agenten voor verhoren met een neutrale/ negatieve sfeer

	Syntactische vraag	Geen syntactische vraag
Agenten (N = 55)	29.1	70.9
Agentes (N = 190)	55.8	44.2
Totaal (N = 245)	49.8	50.2

Het algemene beeld dat is geschetst in tabel 3.1 blijft overeind staan. Agenten doen tijdens neutrale of negatieve gesprekken meer beweringen dan wanneer de verhoren positief zijn. De sfeer van het verhoor bepaalt de vraagformulering niet, maar versterkt het beeld wel. De verschillen tussen agenten en agentes voor verhoren met een neutrale/ negatieve sfeer zijn significant ($\chi^2 (1) = 12.16$, $p < .001$).

3.1.2 Hoofdcategorie voor mannelijke en vrouwelijke agenten

Deze variabele is getrichotomiseerd en kent nu nog drie waarden: direct zonder omhaal, direct omkleed met solidariserende middelen en direct omkleed met respectvolle middelen/ indirect. De laatste categorie is samengesteld uit twee oorspronkelijke waarden omdat deze ongeveer op gelijke hoogte liggen in het schema van de beleefdheidstheorie (zie figuur 1.1) en een duidelijke scheiding tussen de twee hoofdcategorieën soms ontbreekt.

Ook bij deze afhankelijke variabele wordt er per groep relevante variabelen gekeken welke variabelen relaties hebben en wat de aard van de relatie is.

Tabel 3.6 Strategisch repertoire van mannelijke en vrouwelijke agenten

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten (N = 229)	31.9	45.0	23.1
Agentes (N = 190)	40.0	25.8	34.2
Totaal (N = 419)	35.5	36.3	28.2

Agenten stellen hun vragen het meest omkleed met solidariserende middelen, gevolgd door de hoofdcategorie direct zonder omhaal. Het minst maken zij gebruik van respectvolle strategieën. Vooral met hun gebruik van solidariteitsbeleefdheid bevinden ze zich boven het gemiddelde.

Agentes zijn het meest direct zonder omhaal en respectbeleefd/ indirect tegen hun verdachten. Het minst gebruiken ze solidariteitsbeleefdheid. Hieruit is te concluderen dat agentes hun verdachten respectvoller benaderen dan agenten.

De in tabel 3.6 gevonden verschillen tussen de mannelijke en vrouwelijke verhoorders zijn significant ($\chi^2 (2) = 16.98, p < .001$).

3.1.2.1 Relevante variabelen van de verdachte

Het model, met als afhankelijke variabele hoofdcategorie van de beleefdheidstrategie en als relevante variabelen geslacht, leeftijd en het aantal keren dat de verdachte verhoord is zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat leeftijd en recidivisme significant zijn (respectievelijk $p < .001$ en $p < .005$, Nagelkerke .122). Leeftijd en sekse (deze laatste is niet significant) worden gecombineerd in de volgende kruistabel.

Tabel 3.7 Strategisch repertoire van agenten voor mannelijke jonge verdachten

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefd	Respectbeleefd/ indirect
Agenten (N = 164)	36.0	36.6	27.4
Agentes (N = 136)	39.0	19.9	41.1
Totaal (N = 300)	37.3	29.0	33.7

Als agenten jonge mannelijke verdachten treffen, dan zijn zij het meest solidariteitsbeleefd, hoewel aanzienlijk minder dan wanneer de relevante variabelen niet worden meegerekend. Naast solidariteitsbeleefdheid gebruiken agenten nog steeds vaak de hoofdcategorie direct zonder omhaal, het minst zijn ze respectbeleefd/ indirect.

Voor de agentes geldt dat ze tegen jonge mannelijke verdachten vaker respectbeleefd/ indirect zijn dan het algemene beeld liet zien. De tweede hoofdcategorie die ze bijna evenveel gebruiken is direct zonder omhaal. Net zoals het algemene beeld komt solidariteitsbeleefdheid weinig voor. De verschillen die af te lezen zijn in tabel 3.7, tussen het gebruik van strategisch repertoire van agenten en agentes, zijn significant ($\chi^2 (2) = 11.52, p < .005$) voor mannelijke jonge verdachten.

Voor agentes geldt dat sekse en leeftijd van de verdachte invloed hebben op de inzet van het strategisch repertoire. Mannelijke jonge verdachten worden respectvoller benaderd dan vrouwelijke jonge verdachten.

Voor agenten geldt dat het algemene beeld overeind blijft, hoewel de precieze percentages binnen de hoofdcategorieën verschillen.

Tabel 3.8 Strategisch repertoire agenten voor eerste plegers en recidivisten

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten			
Eerste pleger (N = 164)	36.0	36.6	27.4
Recidivist (N = 65)	21.5	66.2	12.3
Totaal agenten (N = 229)	31.9	45.0	23.1
Agentes			
Eerste pleger (N = 54)	42.6	40.7	16.7
Recidivist (N = 136)	39.0	19.9	41.1
Totaal agentes (N = 190)	40.0	25.8	34.2

Uit tabel 3.8 blijkt dat het strategisch repertoire dat wordt ingezet door agenten en agentes tijdens verhoren met eerste plegers niet erg van elkaar verschilt. Agentes zijn meer solidariteitsbeleefd en gebruiken iets vaker de hoofdcategorie direct zonder omhaal dan hun mannelijke collega's, maar de verschillen zijn niet groot. Wordt er echter gekeken naar het strategisch repertoire dat wordt ingezet tijdens verhoren met recidivisten, dan zijn er wel grote verschillen te zien. Agenten laten hun oude patroon zien (wel met extremere waarden) van solidariteitsbeleefdheid, gevolgd door direct zonder omhaal en als laatste respectbeleefdheid/ indirecte strategieën. Agentes zijn daarentegen het meest respectbeleefd, direct gevolgd door direct zonder omhaal en als laatste solidariteitsbeleefd. De verschillen zijn significant (agenten: $\chi^2(2) = 16.70$, $p < .001$; agentes: $\chi^2(2) = 13.45$, $p < .005$).

Recidivisme heeft dus invloed op het inzetten van strategisch repertoire en op de eerder gevonden relatie tussen sekse en beleefdheid.

3.1.2.2 Relevante variabelen van de verhoorder

Het model, met als afhankelijke variabele hoofdcategorie van de beleefdheidstrategie en als relevante variabelen leeftijd, opleidingsniveau, verhoorervaring en het aantal verhoren van de dienst en zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat het aantal verhoren van de dienst en het aantal jaren verhoorervaring significant zijn (respectievelijk $p < .005$ en $p < .025$, Nagelkerke .140). De variabelen zijn verder onderzocht in kruistabel 3.9.

Agenten hebben alleen maar eerste verhoren meegemaakt, terwijl agentes ook meerdere verhoren tijdens dezelfde dienst hebben afgenomen. Voor de agenten geldt dat er verhoorders aan het onderzoek hebben deelgenomen die minder of meer dan één jaar ervaring hebben. Alle agentes hebben minder dan één jaar ervaring. De vergelijking kan dus alleen gemaakt worden voor eerste verhoren van de dienst met agenten die minder dan één jaar ervaring hebben.

Tabel 3.9 Strategisch repertoire eerste verhoor agenten met minder dan een jaar verhoorervaring

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten (N = 55)	25.5	50.9	23.6
Agentes (N = 136)	39.0	19.9	41.1
Totaal (N = 191)	35.1	28.8	36.1

Het beeld dat agenten laten zien in deze tabel, komt overeen met het beeld dat we kennen uit tabel 3.6. Ze maken iets meer gebruik van solidariteitsbeleefdheid, dit ten nadele van de hoofdcategorie direct zonder omhaal.

De categorie die het meest wordt gebruikt door agentes is respectbeleefdheid/ indirect. Deze hoofdcategorie wordt snel gevolgd door direct zonder omhaal. Solidariteitsbeleefdheid wordt nog steeds het minst toegepast.

Voor agenten geldt dat het aantal verhoren van de dienst en de verhoorervaring geen invloed hebben op de inzet van het strategisch repertoire. Onervaren agentes die hun eerste verhoor afnemen, zijn iets respectvoller dan wanneer de variabelen niet worden meegerekend. Voor de agentes zijn verhoorervaring en het aantal verhoren van de dienst wel van invloed op de inzet van het strategisch repertoire.

De verschillen die zijn af te lezen in tabel 3.9 tussen agenten en agentes zijn significant ($\chi^2(2) = 18.49, p < .001$).

3.1.2.3 Relevante variabelen van het gesprek

Het model, met als afhankelijke variabele hoofdcategorie van de beleefdheidsstrategie en als relevante variabelen sequentie, inbreuk van de vraag en sfeer van het gesprek zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat gesprekshelpt en sfeer significant zijn (respectievelijk $p < .001$ en $p < .05$, Nagelkerke .081). Deze variabelen worden verder onderzocht in de volgende kruistabellen.

Tabel 3.10 Strategisch repertoire van agenten per gesprekshelpt

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten			
Begin/ eind (N = 194)	29.9	48.5	21.6
Midden (N = 35)	42.9	25.7	31.4
Totaal agenten (N = 229)	31.9	45.0	23.1
Agentes			
Begin/ eind (N = 45)	53.3	11.1	35.6
Midden (N = 145)	35.9	30.3	33.8
Totaal agentes (N = 190)	40.0	25.8	34.2

Agenten en agentes houden vast aan hun normale patroon voor wat betreft vragen die worden gesteld aan het begin (het sociale verhoor) of aan het einde (de afronding) van het verhoor. Agentes stellen hun vragen meer direct zonder omhaal ten koste van strategieën die gericht zijn op solidariteitsbeleefdheid. Het gedrag van mannen en vrouwen wijkt erg af van elkaar.

Voor de vragen die zijn gesteld tijdens het middenstuk van de verhoren geldt dat de agenten en agentes dicht bij elkaar komen. Voor het eerst hebben de agenten en de agentes een gelijk patroon voor wat betreft strategisch repertoire. Allebei stellen ze hun vragen het meest direct zonder omhaal, gevolgd door respectbeleefdheid en als laatste solidariteitsbeleefdheid. De gesprekshelpt is van invloed op het inzetten van het strategisch repertoire voor de mannelijke agenten.

De verschillen zijn significant (agenten: $\chi^2(2) = 6.20, p < .05$; agentes: $\chi^2(2) = 7.58, p < .025$).

Alleen verhoren met een neutrale of negatieve sfeer zijn zowel door mannelijke als door vrouwelijke agenten afgenomen. In tabel 3.11 is af te lezen of de sfeer tijdens een verhoor van invloed is op het strategisch repertoire van agenten.

Tabel 3.11 Strategisch repertoire agenten met neutrale of negatieve sfeer

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten (N = 55)	25.5	50.9	23.6
Agentes (N = 136)	40.0	25.8	34.2
Totaal (N = 191)	36.7	31.5	31.8

Zowel de agenten als de agentes gedragen zich conform de resultaten uit tabel 3.6. De agenten zijn iets meer solidariteitsbeleefd en iets minder vaak direct zonder omhaal. De verschillen tussen agenten en agentes zijn significant ($\chi^2(2) = 12.52, p < .005$). De sfeer van het gesprek is niet van invloed op de inzet van het strategisch repertoire.

3.1.3 Aanspreekterm door mannelijke en vrouwelijke agenten

In het Nederlands zijn er twee manieren om iemand aan te spreken, met 'je' of 'u'. 'Je' is een weinig respectvolle aanspreekterm en wordt doorgaans gebruikt tegen mensen die lager staan in rang, jonger zijn of gelijkgestemden. 'U' is de meer respectvolle aanspreekterm die wordt gebruikt om hoger geplaatsten of ouderen aan te spreken.

Gedurende alle verhoren is er door agentes geen één keer het respectvolle 'u' gebruikt, door agenten is er eenmaal 'u' gezegd. Er is geen andere conclusie aan deze variabele te verbinden dan dat 'u' zeggen niet veelvuldig voorkomt.

3.1.4 Naam zeggen door mannelijke en vrouwelijke agenten

Het noemen van de (achter)naam van de verdachte, al dan niet in combinatie met meneer of mevrouw, geeft blijk van interesse in, respect en betrokkenheid voor de persoon. Het kan ook bevoogdend of belerend overkomen, hierbij is echter de intonatie en frequentie van het gezegde van belang. Deze afhankelijke variabele heeft twee waarden, namelijk het wel zeggen van iemands naam of het niet zeggen van iemands naam.

Er wordt allereerst een algemeen beeld gegeven hoe vaak de verhoorders verdachten bij hun naam noemen.

Tabel 3.12 Noemen van namen door agenten

	Geen naam	Naam
Agenten (N = 229)	88.6	11.4
Agentes (N = 190)	99.5	0.5
Totaal (N = 419)	93.6	6.4

Zoals is af te lezen uit tabel 3.12, noemen agenten vaker de naam (of meneer/ mevrouw) van hun verdachten dan agentes. De vrouwen hebben slechts één keer de naam van een verdachte genoemd, de mannen hebben dat gedaan in een tiende van de gevallen.

Dit gedrag van mannelijke agenten past bij het gedrag dat we tot nu toe hebben gezien bij deze groep. Het vaak noemen van namen kan als stellend gekenmerkt worden.

Het noemen van namen komt niet frequent voor. Toch wordt er geprobeerd te achterhalen in welke gevallen er wel namen worden genoemd en in welke gevallen niet.

3.1.4.1 Relevante variabelen van de verdachte

Het model, met als afhankelijke variabele het noemen van de naam van de verdachte en als relevante variabelen leeftijd, sekse en het aantal keer dat een verdachte verhoord is zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat sekse en het aantal keer dat de verdachte verhoord is significant zijn (respectievelijk $p < .005$ en $p < .001$, Nagelkerke .279).

Tabel 3.13 en 3.14 behandelen deze variabelen. In de eerste tabel wordt ook de leeftijd van de verdachte meegenomen.

Tabel 3.13 Noemen van namen door agenten tegen jonge mannelijke verdachten

	Geen naam	Naam
Agenten (N = 164)	84.1	15.9
Agentes (N = 136)	100	0
Totaal (N = 300)	91.3	8.7

Agentes noemen jonge mannelijke verdachten niet één keer bij hun naam, terwijl agenten dat in bijna 16% van de gevallen wel doen. Beide groepen wijken hiermee niet af van het gedrag dat we tot nu toe van ze hebben gezien; de agenten gedragen zich stellend, de agentes niet. De verschillen tussen agenten en agentes zijn significant ($\chi^2(1) = 23.61$, $p < .001$). Sekse en leeftijd van de verdachte zijn niet bepalend voor het al dan niet noemen van de naam van de verdachte en op de eerder gevonden relatie tussen de seksen en beleefdheid.

Tabel 3.14 Noemen van namen door agenten tegen eerste plegers en recidivisten

	Geen naam	Naam
Agenten		
Eerste pleger (N = 164)	84.1	15.9
Recidivist (N = 65)	100	0
Totaal agenten (N = 229)	88.6	11.4
Agentes		
Eerste pleger (N = 54)	98.1	1.9
Recidivist (N = 136)	100	0
Totaal agentes (N = 190)	99.5	0.5

Voor zowel mannelijke als vrouwelijke agenten geldt dat alle keren dat een verdachte is aangesproken met zijn of haar naam, dat dit is gebeurd bij eerste plegers. Geen van de recidivisten is aangesproken met meneer of mevrouw al dan niet in combinatie met een (achter)naam. De verschillen zijn gedeeltelijk significant (agenten: $\chi^2(1) = 11.63$, $p < .001$; agentes: $\chi^2(1) = 2.53$, $p = .284$). Tegen eerste plegers zijn vooral agenten meer beleerend dan tegen recidivisten; de laatstgenoemden worden met meer respect behandeld.

3.1.4.2 Relevante variabelen van de verhoorder

Het model, met als afhankelijke variabele het noemen van de naam van de verdachte en als relevante variabelen leeftijd, opleidingsniveau, aantal jaren verhoorervaring en het aantal verhoren van de dienst zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat leeftijd en verhoorervaring in jaren significant zijn (beide $p < .001$, Nagelkerke .574). Deze eerste variabele is terug te vinden in tabel 3.15. Voor de tweede variabele is het niet mogelijk een geldige toets te maken, omdat de frequentie van het noemen van namen te laag is.

Alle agentes die hebben deelgenomen zijn ouder dan dertig jaar en hebben één jaar of minder werkervaring.

Tabel 3.15 Noemen van namen door agenten met minder dan een jaar verhoorervaring

	Geen naam	Naam
Agenten (N = 55)	54.5	45.5
Agentes (N = 190)	99.5	0.5
Totaal (N = 245)	89.4	10.6

Voor agenten geldt dat de onervaren groep voor het grootste deel verantwoordelijk is voor het noemen van namen van verdachten. De percentages van het niet noemen en het wel noemen van namen liggen dicht bij elkaar. Dit beeld past in het totale plaatje van wat er tot nu toe is gezien bij agenten; ze gedragen zich stellend. Verhoorervaring is voor agenten van invloed op het noemen van namen van verdachten. De verschillen tussen agenten en agentes zijn significant ($\chi^2 (1) = 90.67, p < .001$).

3.1.4.3 Relevante variabelen van het gesprek

Het model, met als afhankelijke variabele het noemen van de naam van de verdachte en als relevante variabelen sequentie, inbreuk van de vraag, gesprekshelpt en sfeer van het gesprek zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat inbreuk van de vraag, sfeer van het gesprek en gesprekshelpt significant zijn (respectievelijk $p < .05$, $p < .001$ en $p < .01$, Nagelkerke .205). De twee eerstgenoemde variabelen worden in de volgende tabellen behandeld. Voor de variabele gesprekshelpt is het niet mogelijk een geldige toets te maken.

Tabel 3.16 Noemen van namen agenten tijdens vragen met grote en kleine inbreuk

	Geen naam	Naam
Agenten		
Kleine inbreuk (N = 154)	89.0	11.0
Grote inbreuk (N = 75)	88.0	12.0
Totaal agenten (N = 229)	88.6	11.4
Agentes		
Kleine inbreuk (N = 153)	99.3	0.7
Grote inbreuk (N = 37)	100	0
Totaal agentes (N = 190)	99.5	0.5

Voor de agenten maakt het niet uit of de inbreuk van de vraag die gesteld wordt groot of klein is, er wordt in beide condities ongeveer even vaak geen naam als wel een naam genoemd. De ene keer dat er door de agentes een naam is genoemd, is dat gebeurd bij een vraag met een kleine inbreuk. De inbreuk van de vraag heeft geen invloed op het al dan niet noemen van de naam van de verdachte.

De verschillen tussen agenten en agentes zijn niet significant (agenten: $\chi^2 (1) = 0.46, p = .495$; agentes: $\chi^2 (1) = 0.24, p = .805$).

Tabel 3.17 Noemen van namen door agenten tijdens verhoren met een neutrale of negatieve sfeer

	Geen naam	Naam
Agenten (N = 55)	54.5	45.5
Agentes (N = 190)	99.5	0.5
Totaal (N = 245)	89.4	10.6

Voor agenten geldt dat het grootste gedeelte van de vragen waarin de naam van de verdachte genoemd werd, gesteld is tijdens verhoren met een neutrale of negatieve sfeer. Voor deze groep is de sfeer van het verhoor dus medebepalend voor het al dan niet noemen van de naam van de verdachte. De verschillen tussen agenten en agentes zijn significant ($\chi^2(1) = 90.76, p < .001$).

3.2 Mannelijke rangen

In deze paragraaf worden de vier afhankelijke variabelen getoetst aan de onafhankelijke variabele rang van de verhoorder. Aangezien de vrouwelijke verhoorders die aan het onderzoek hebben deelgenomen alleen maar agenten waren, is het slechts mogelijk de mannelijke rangen onderling met elkaar te vergelijken. De groep mannelijke verhoorders is als volgt verdeeld over de rangen: drie agenten, drie hoofdagenten en twee brigadiers.

3.2.1 Vraagformulering voor mannelijke rangen

Hieronder volgt een tabel die het overzicht geeft van de vraagformulering van mannelijke rangen.

Tabel 3.18 Vraagformulering mannelijke rangen

	Syntactische vraag	Geen syntactische vraag
Agenten (N = 229)	37.6	62.4
Hoofdagenten (N = 209)	46.4	53.6
Brigadiers (N = 142)	62.0	38.0
Totaal (N = 580)	46.7	53.3

Uit tabel 3.18 blijkt dat brigadiers met hun gebruik van syntactische vragen boven het gemiddelde uitsteken ten opzichte van de andere twee rangen. De brigadiers stellen voor het grootste gedeelte syntactische vragen, terwijl de agenten en de hoofdagenten meer beweringen doen dan vragen stellen. De agenten en de hoofdagenten zijn daarmee de meest stellende rangen. De verschillen tussen de rangen zijn significant ($\chi^2(2) = 21.01, p < .001$).

3.2.1.1 Relevante variabelen van de verdachte

Het model, met als afhankelijke variabele vraagformulering, relevante variabelen sekse, leeftijd en het aantal keer dat een verdachte verhoord is en zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, bleek met een multinomiale logistische regressie significant te zijn op de variabele sekse ($p < .01$, Nagelkerke .018).

Agenten hebben alleen mannelijke verdachten getroffen, brigadiers alleen vrouwelijke en hoofdagenten hebben zowel mannen als vrouwen verhoord.

Tabel 3.19 Vraagformulering mannelijke rangen en mannelijke en vrouwelijke verdachten

	Syntactische vraag	Geen syntactische vraag
Agenten		
Mannelijke verdachte (N = 229)	37.6	62.4
Hoofdagenten		
Mannelijke verdachte (N = 80)	53.8	46.2
Vrouwelijke verdachte (N = 129)	41.9	58.1
Totaal hoofdagenten (N = 209)	46.4	53.6
Brigadiers		
Vrouwelijke verdachte (N = 142)	62.0	38.0

Uit tabel 3.19 is af te lezen dat hoofdagenten meer syntactische vragen stellen aan mannelijke verdachten dan dat agenten dat doen; de laatstgenoemde groep doet juist meer beweringen. Brigadiers stellen weer meer syntactische vragen aan vrouwelijke verdachten dan hoofdagenten. Vrouwelijke verdachten worden door hoofdagenten vaker stellend behandeld. De verschillen tussen de rangen zijn niet significant (hoofdagent: $\chi^2(1) = 2.81$, $p = .063$; voor agenten en brigadiers geen χ^2 -toets uitgevoerd).

3.2.1.2 Relevante variabelen van de verhoorder

Het model, met als afhankelijke variabele vraagformulering en als relevante variabelen leeftijd, opleidingsniveau, aantal jaren verhoorervaring en het aantal verhoren van de dienst zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat de leeftijd van de verhoorder significant is ($p < .05$, Nagelkerke .044).

De brigadiers die hebben meegewerkt aan het onderzoek zijn allebei ouder dan dertig jaar, bij de agenten en de hoofdagenten is er zowel sprake van verhoorders onder als boven de dertig jaar. Alleen de groep oudere mannelijke verhoorders zal geanalyseerd worden.

Tabel 3.20 Vraagformulering mannelijke rangen van dertig jaar of ouder

	Syntactische vraag	Geen syntactische vraag
Agenten (N = 65)	43.1	56.9
Hoofdagenten (N = 37)	56.8	43.2
Brigadiers (N = 142)	62.0	38.0
Totaal (N = 244)	56.1	43.9

Hoofdagenten ouder dan dertig jaar (vanaf nu oud genoemd) en oude brigadiers stellen meer syntactische vragen dan dat ze beweringen doen. Voor oude agenten geldt echter dat ze vaker een bewering doen dan dat ze een syntactische vraag stellen. De leeftijd van de verhoorder is van invloed op de manier waarop vragen worden geformuleerd. De verschillen tussen de rangen zijn significant ($\chi^2(2) = 6.47$, $p < .05$).

3.2.1.3 Relevante variabelen van het gesprek

Na het uitvoeren van de multinomiale logistische regressie bleek dat geen van de relevante variabelen van het gesprek significant is. De variabelen zijn daarom niet verder onderzocht.

3.2.2 Hoofdcategorie voor mannelijke rangen

De groep mannelijke verhoorders verdeeld over de drie rangen is geanalyseerd op hun strategisch repertoire.

Tabel 3.21 Strategisch repertoire van de mannelijke rangen

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten (N = 229)	31.9	45.0	23.1
Hoofdagenten (N = 209)	26.8	38.3	34.9
Brigadiers (N = 142)	43.7	27.5	28.8
Totaal (N = 580)	32.9	38.3	28.8

De mannelijke agenten en hoofdagenten gebruiken allebei het meest directe strategieën omkleed met solidariserende middelen, waarbij agenten het meest uitschieten. Agenten stellen hun vragen ook veel direct zonder omhaal en het minst gebruiken zij de

hoofdcategorie respectbeleefd/ indirect. Hoofdagenten zijn daarentegen vaker respectbeleefd/ indirect en minder direct zonder omhaal. Brigadiers zijn het meest direct zonder omhaal en ze maken evenveel gebruik van solidariteitsbeleefdheid en respectbeleefdheid/ indirecte strategieën. De verschillen tussen de rangen zijn significant ($\chi^2(4) = 19.73, p < .005$).

3.2.2.1 Relevante variabelen van de verdachte

Het model, met als afhankelijke variabele hoofdcategorie van de beleefdheidstheorie, de relevante variabelen sekse, leeftijd en het aantal keer dat een verdachte verhoord is en zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, bleek met een multinomiale logistische regressie significant te zijn op de variabele sekse van de verdachte ($p < .01$, Nagelkerke .018).

Tabel 3.22 toont de resultaten van deze variabele.

Tabel 3.22 Strategisch repertoire mannelijke rangen en mannelijke en vrouwelijke verdachten

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten			
Mannelijke verdachte (N = 229)	31.9	45.0	23.1
Hoofdagenten			
Mannelijke verdachte (N = 80)	25.0	41.2	33.8
Vrouwelijke verdachte (N = 129)	27.9	36.4	35.7
Brigadiers			
Vrouwelijke verdachte (N = 142)	43.7	27.5	28.8

Alleen hoofdagenten hebben zowel mannen als vrouwen verhoord. Er zijn echter geen wezenlijke verschillen aan te wijzen in het strategisch repertoire dat bij mannen of vrouwen wordt ingezet. De sekse van de verdachte is niet van invloed op de inzet van strategisch repertoire bij de mannelijke rangen. De verschillen tussen de rangen zijn niet significant (hoofdagent: $\chi^2(2) = .51, p = .776$; voor agenten en brigadiers is er geen χ^2 -toets uitgevoerd).

3.2.2.2 Relevante variabelen van de verhoorder

Het model met als afhankelijke variabele de hoofdcategorie van de beleefdheidstheorie en als relevante variabelen leeftijd, opleidingsniveau, aantal jaren verhoorervaring en het aantal verhoren van de dienst zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat de leeftijd van de verhoorder significant is ($p < .05$, Nagelkerke .044). Tabel 3.23 laat zien hoe de relatie is.

Tabel 3.23 Strategisch repertoire jonge en oude mannelijke rangen

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten			
Jonger dan dertig (N = 164)	36.0	36.6	27.4
Ouder dan dertig (N = 65)	21.5	66.2	12.3
Totaal agenten (N =229)	31.9	45.0	23.1
Hoofdagenten			
Jonger dan dertig (N = 172)	24.4	41.3	34.3
Ouder dan dertig (N = 37)	37.8	24.4	37.8
Totaal hoofdagenten (N =209)	26.8	38.3	34.9
Brigadiers			
Ouder dan dertig (N = 142)	43.7	27.4	28.9

Jonge agenten stellen hun vragen voornamelijk direct omkleed met solidariteitsbeleefdheid en direct zonder omhaal. Respectbeleefdheid en indirecte strategieën worden het minst vaak toegepast door deze groep verhoorders. Oude agenten maken meer dan gemiddeld gebruik van solidariteitsbeleefdheid en zijn minder direct zonder omhaal en weinig respectbeleefd en indirect.

De jonge hoofdagenten gedragen zich redelijk conform het patroon dat in tabel 3.21 naar voren komt. Oude hoofdagenten wijken daar meer van af. De hoofdcategorieën direct zonder omhaal en respectbeleefdheid/ indirect worden bovengemiddeld gebruikt, het minst stellen zij hun vragen omkleed met solidariteitsbeleefdheid. De leeftijd van de verhoorder (van agenten en hoofdagenten) is van invloed op de inzet van het strategisch repertoire. De verschillen tussen de rangen zijn gedeeltelijk significant (agenten: $\chi^2(2) = 16.70$, $p < .001$; hoofdagenten: $\chi^2(2) = 4.44$, $p = .108$; voor brigadiers is er geen χ^2 -toets uitgevoerd).

3.2.2.3 Relevante variabelen van het gesprek

Het model, met als afhankelijke variabele de hoofdcategorieën van de beleefdheidstheorie en als relevante variabelen sequentie, inbreuk van de vraag, gesprekshelft en sfeer van het gesprek zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat de sfeer van het gesprek significant is (respectievelijk $p < .05$, Nagelkerke .065). De volgende tabel laat zien welke relatie er bestaat met de afhankelijke variabele hoofdcategorie.

Tabel 3.24 Strategisch repertoire van de mannelijke rangen in qua sfeer verschillende gesprekken

	Direct zonder omhaal	Solidariteitsbeleefdheid	Respectbeleefdheid/ indirect
Agenten			
Positief (N = 174)	33.9	43.1	23.0
Neutraal/ negatief (N = 55)	25.5	50.9	23.6
Totaal agenten (N =229)	31.9	45.0	23.1
Hoofdagenten			
Positief (N = 117)	29.1	35.9	35.0
Neutraal/ negatief (N = 92)	23.9	41.3	34.8
Totaal hoofdagenten (N = 172)	26.8	38.3	34.9
Brigadiers			
Positief (N = 66)	39.4	28.8	31.8
Neutraal/ negatief (N = 76)	47.4	26.3	26.3
Totaal brigadiers (N = 142)	43.6	27.5	28.9

Voor gesprekken met een positieve sfeer geldt dat agenten en hoofdagenten het meest gebruikmaken van de hoofdcategorie direct omkleed met solidariteitsbeleefdheid. Agenten zijn daarnaast vaak direct zonder omhaal en het minst respectbeleefd/ indirect. Hoofdagenten zijn juist ook vaak respectbeleefd/ indirect en het minst direct zonder omhaal. Brigadiers zijn juist het meest direct zonder omhaal. Dit wordt gevolgd door respectbeleefd/ indirect, het minst gebruiken zij strategieën die duiden op solidariteitsbeleefdheid. De rangen houden dus dezelfde voorkeuren als die in tabel 3.21 zijn weergegeven, alleen de precieze aantallen zijn anders.

Er zijn ook gesprekken gevoerd die een neutrale of negatieve sfeer hebben. Wederom geldt voor agenten en hoofdagenten dat zij hun vragen het meest stellen omkleed met solidariteitsbeleefdheid. Agenten zijn daarnaast vaak direct zonder omhaal en het minst respectbeleefd of indirect (dezelfde volgorde als bij positieve gesprekken). Hoofdagenten hebben als tweede keuze bij neutrale/ negatieve gesprekken respectbeleefdheid/ indirecte strategieën en het minst zijn ze direct zonder omhaal (eveneens dezelfde volgorde als in tabel 3.21). Brigadiers zijn tijdens neutrale en negatieve gesprekken het meest direct zonder omhaal en even vaak solidariteitsbeleefd als respectbeleefd/ indirect.

De sfeer van het verhoor heeft geen invloed op het strategisch repertoire van de mannelijke rangen. De verschillen zijn niet significant (agenten: $\chi^2(2) = 1.5$, $p=.470$; hoofdagenten: $\chi^2(2) = .90$, $p=.637$; brigadiers: $\chi^2(2) = .96$, $p=.618$).

3.2.3 Aanspreekterm door mannelijke rangen

De volgende tabel geeft een overzicht van het gebruik van aanspreektermen van de mannelijke verhoorders verdeeld over de verschillende rangen.

Tabel 3.25 Aanspreekterm door mannelijke rangen

	Je	U
Agenten (N = 229)	99.6	0.4
Hoofdagenten (N = 209)	17.7	82.3
Brigadiers (N = 142)	100	0
Totaal (N = 419)	70.2	29.8

De brigadiers gedragen zich conform de verwachting. Brigadiers hebben alleen jonge verdachten verhoord. Deze verdachten worden gewoontegetrouw met 'je' aangesproken. Er is slechts één keer u gezegd door een mannelijke agent. De hoofdagenten vormen een uitzondering in deze tabel. Zij hebben hun verdachten voor het grootste gedeelte aangesproken met 'u'. De brigadiers worden bij de volgende analyses buiten beschouwing gelaten omdat zij in alle gevallen dezelfde aanspreekterm, namelijk 'je' hebben gebruikt.

3.2.3.1 Relevante variabelen van de verdachte

Het model, met als afhankelijke variabele aanspreekterm, de relevante variabelen sekse, leeftijd en het aantal keer dat een verdachte verhoord is en zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, bleek met een multinomiale logistische regressie significant te zijn op de variabelen leeftijd en het aantal keer dat de verdachte is verhoord (beide $p < .001$, Nagelkerke .991).

Deze variabelen worden gecombineerd in de volgende tabel. Uit de data is gebleken dat hoofdagenten en brigadiers alleen eerste plegers hebben getroffen; agenten hebben zowel eerste plegers als recidivisten verhoord. Hoofdagenten hebben alleen oude verdachten verhoord, brigadiers alleen jonge verdachten en agenten weer beide groepen.

Tabel 3.26 Aanspreekterm mannelijke rangen voor oude en jonge verdachten en eerste plegers en recidivisten

	Je	U
Agenten		
Jonge verdachte, eerste pleger (N = 164)	99.4	0.6
Oude verdachte, recidivist (N = 65)	100	0
Totaal agenten (N = 229)	99.6	0.4
Hoofdagenten		
Oude verdachte, eerste pleger (N = 209)	17.7	82.3

Opvallend is dat de enige keer dat de agenten 'u' hebben gezegd tegen een verdachte, dat dit een jonge verdachte betreft. Hoofdagenten hebben alleen oude verdachten getroffen, die grotendeels met het meer respectvolle 'u' zijn aangesproken. Op de verdachten van de hoofdagenten na, worden alle jonge verdachten voor het eerst verhoord en hebben oudere verdachten al meer ervaring met verhoren.

De verschillen zijn niet significant (agenten: $\chi^2(1) = .398$, $p = .716$; voor hoofdagenten en brigadiers is geen χ^2 -toets uitgevoerd).

3.2.3.2 Relevante variabelen van de verhoorder

Het model met als afhankelijke variabele de aanspreekterm en als relevante variabelen leeftijd, opleidingsniveau, aantal jaren verhoorervaring en het aantal verhoren van de dienst zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat de leeftijd en het opleidingsniveau van de verhoorder significant zijn (beide $p < .001$, Nagelkerke .992). De variabelen worden gecombineerd in tabel 3.27.

Tabel 3.27 Aanspreekterm oude en jonge mannelijke rangen met MBO opleiding of HBO/ WO niveau

	Je	U
Agenten		
Jonger dan 30, MBO (N = 164)	99.4	0.6
Ouder dan 30, HBO/ WO (N = 65)	100	0
Totaal agenten (N = 229)	99.6	0.4
Hoofdagenten		
Jonger dan 30, MBO (N = 172)	0	100
Ouder dan 30, HBO/ WO (N = 37)	100	0
Totaal hoofdagenten (N = 209)	17.7	82.3

Voor de hoofdagenten geldt dat leeftijd en opleidingsniveau van invloed zijn op de aanspreekterm die voor de verdachten gebruikt wordt. Jonge, laagopgeleide hoofdagenten zeggen in alle gevallen 'u' tegen de verdachte, oude, hoogopgeleide hoofdagenten spreken al hun verdachten aan met 'je'. Dit terwijl alle hoofdagenten oude verdachten hebben verhoord. De jongere laagopgeleide hoofdagenten benaderen hun verdachten respectvoller. Voor de andere rangen zijn de variabelen leeftijd en opleidingsniveau van de verhoorder niet van invloed op het gebruik van de verschillende aanspreektermen. De verschillen zijn deels significant (hoofdagenten: $\chi^2(1) = 209.00$, $p < .001$; agenten: $\chi^2(1) = .398$, $p = .716$; voor brigadiers is geen χ^2 -toets uitgevoerd).

3.2.3.3 Relevante variabelen van het gesprek

Het model, met als afhankelijke variabele de aanspreekterm die door de verhoorder gebruikt wordt en als relevante variabelen sequentie, inbreuk van de vraag, gesprekshelpt en sfeer van het gesprek zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat zowel de inbreuk van de vraag en de gesprekshelpt als de sfeer van het gesprek significant zijn (respectievelijk $p < .05$, $p < .005$ en $p < .001$, Nagelkerke .103). De relaties worden verder onderzocht door middel van kruistabellen.

Tabel 3.28 Aanspreekterm door mannelijke rangen bij grote en kleine inbreuk

	Je	U
Agenten		
Kleine inbreuk (N = 154)	99.4	0.6
Grote inbreuk (N = 75)	100	0
Totaal agenten (N = 229)	99.6	0.4
Hoofdagenten		
Kleine inbreuk (N = 166)	15.7	84.3
Grote inbreuk (N = 43)	25.6	74.4
Totaal hoofdagenten (N = 209)	17.7	82.3

Voor de hoofdagenten geldt dat ze hun verdachten vaker voursvoyeren als de inbreuk van de vraag klein is dan wanneer het een vraag met een grote inbreuk betreft. De enige keer dat agenten 'u' hebben gezegd tegen een verdachte, is dan ook geweest bij een vraag met een kleine inbreuk. Er kan gesteld worden dat de inbreuk van de vraag niet bepalend is voor de aanspreekterm die agenten en hoofdagenten gebruiken voor hun verdachten. De verschillen zijn niet significant (agenten: $\chi^2(1) = .489$, $p = .672$; hoofdagenten: $\chi^2(1) = 2.31$, $p = .100$).

Tabel 3.29 Aanspreekterm mannelijke rangen bij de gesprekshelften

	Je	U
Agenten		
Begin/ eind (N = 35)	97.1	2.9
Midden (N = 194)	100	0
Totaal agenten (N = 229)	99.6	0.4
Hoofdagenten		
Begin/ eind (N = 46)	17.4	82.6
Midden (N = 163)	17.8	82.2
Totaal hoofdagenten (N = 209)	17.7	82.3

De agenten hebben alleen 'u' gezegd tegen hun verdachten aan het begin of aan het eind van het verhoor. Voor de hoofdagenten is er geen verschil aan te wijzen tussen de aanspreektermen aan het begin, aan het eind of in het midden van het verhoor. De gesprekshelft is dus niet van invloed op het gebruik van aanspreektermen. De verschillen zijn niet significant (agent: $\chi^2(1) = 5.57$, $p = .153$; hoofdagent: $\chi^2(1) = .004$, $p = .572$).

Tabel 3.30 Aanspreekterm mannelijke rangen positieve of negatieve/ neutrale sfeer

	Je	U
Agenten		
Positief (N = 35)	99.4	0.6
Neutraal/ negatief (N = 194)	100	0
Totaal agenten (N = 229)	99.6	0.4
Hoofdagenten		
Positief (N = 46)	31.6	68.4
Neutraal/ negatief (N = 163)	0	100
Totaal hoofdagenten (N = 209)	17.7	82.3

Alle keren dat hoofdagenten hun verdachten gevousovoeyerd hebben, is dat geweest tijdens een verhoor met een positieve sfeer. Ook de agenten hebben 'u' gezegd tijdens een verhoor met positieve sfeer. Voor hoofdagenten geldt dat sfeer van invloed is op de aanspreektermen die gebruikt worden jegens verdachten. De verschillen zijn deels significant (agent: $\chi^2(1) = 3.17$, $p = .076$; hoofdagent: $\chi^2(1) = 35.35$, $p < .001$).

3.2.4 Naam zeggen door mannelijke rangen

Hieronder volgt een overzicht van het noemen van namen door de verschillende mannelijke rangen.

Tabel 3.31 Naam noemen door mannelijke rangen

	Geen naam	Naam
Agenten (N = 229)	88.6	11.4
Hoofdagenten (N = 209)	99.0	1.0
Brigadiers (N = 142)	100	0
Totaal (N = 419)	95.2	4.8

De agenten hebben als enigen tijdens ruim een tiende van hun vragen hun verdachten aangesproken met hun naam (of meneer/ mevrouw of een combinatie van meneer/ mevrouw en achternaam). Ook deze resultaten van de agenten komen overeen met het beeld dat tot nu toe is geschetst van deze groep. Door het noemen van de naam wordt de verdachte door de verhoorder bij het gesprek betrokken en gedraagt de verhoorder zich stellend. De hoofdagent heeft slechts in twee gevallen de naam genoemd en de brigadiers hebben dit helemaal niet gedaan. De brigadiers worden verder in de paragraaf buiten beschouwing gelaten. De verschillen tussen de rangen zijn significant ($\chi^2 (2) = 35.25, p < .001$).

3.2.4.1 Relevante variabelen van de verdachte

Het model, met als afhankelijke variabele namen noemen van de verdachte, de relevante variabelen sekse, leeftijd en het aantal keer dat een verdachte verhoord is en zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, bleek met een multinomiale logistische regressie significant te zijn op de variabelen leeftijd en sekse van de verdachte (respectievelijk $p < .005$ en $p < .001$, Nagelkerke .275).

Tabel 3.32 Naam noemen van jonge en oude verdachten door mannelijke rangen

	Geen naam	Naam
Agenten		
Jonge verdachte (N = 164)	84.1	15.9
Oude verdachte (N = 65)	100	0
Totaal agenten (N = 229)	88.6	11.4
Hoofdagenten		
Oude verdachte (N = 209)	99.0	1.0

De agenten hebben alleen jonge verdachten bij hun naam genoemd. Voor deze groep verhoorders is de leeftijd van de verdachte van invloed op het al dan niet noemen van de naam van de verdachte. De hoofdagenten hebben alleen maar oude verdachten verhoord. De verschillen zijn gedeeltelijk significant (agent: $\chi^2 (1) = 11.63, p < .001$; hoofdagent: geen χ^2 -toets uitgevoerd).

Tabel 3.33 Naam noemen van mannelijke en vrouwelijke verdachten door mannelijke rangen

	Geen naam	Naam
Agenten		
Mannelijke verdachte (N = 164)	88.6	11.4
Hoofdagenten		
Mannelijke verdachte (N = 172)	98.8	1.2
Vrouwelijke verdachte (N = 37)	99.2	0.8
Totaal hoofdagenten (N = 209)	99.0	1.0

De hoofdagenten maken geen verschil in het noemen van namen van mannelijke of vrouwelijke verdachten. De agenten hebben alleen mannelijke verdachten verhoord. De verschillen zijn niet significant (agenten: geen χ^2 -toets uitgevoerd; hoofdagenten: $\chi^2 (1) = .117, p = .620$).

3.2.4.2 Relevante variabelen van de verhoorder

Het model, met als afhankelijke variabele het namen noemen van de verdachte en als relevante variabelen leeftijd, opleidingsniveau, aantal jaren verhoorervaring en het aantal verhoren van de dienst zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel

van een multinomiale logistische regressie uit dat het aantal jaren verhoorervaring significant is ($p < .001$, Nagelkerke .562).

Tabel 3.34 Naam noemen mannelijke rangen door minder ervaren en ervaren verhoorders

	Geen naam	Naam
Agenten		
1 jaar of minder (N = 55)	54.5	45.5
Meer dan 1 jaar (N = 174)	99.4	0.6
Totaal agenten (N = 229)	88.6	11.4
Hoofdagenten		
Meer dan 1 jaar (N = 172)	99.0	1.0

Alleen de groep agenten bestaat uit verhoorders die verschillen in verhoorervaring. Het blijkt dat de onervaren agenten in bijna de helft van de gevallen de naam van de verdachte noemen. Vergeleken met hun oudere ranggenoten is dit opvallend veel. Voor agenten geldt dat het aantal jaren verhoorervaring invloed heeft op het al dan niet noemen van namen van verdachten. De verschillen zijn gedeeltelijk significant (agenten: $\chi^2(1) = 83.63$, $p < .001$; hoofdagenten: geen χ^2 -toets uitgevoerd).

3.2.4.3 Relevante variabelen van het gesprek

Het model, met als afhankelijke variabele het noemen van de naam van de verdachte en als relevante variabelen sequentie, inbreuk van de vraag, gesprekshelpt en sfeer van het gesprek zonder inmenging van onafhankelijke variabelen, wijst door middel van een multinomiale logistische regressie uit dat de sfeer van het gesprek significant is ($p < .001$, Nagelkerke .224). In de onderstaande tabel wordt deze relatie verder uitgewerkt.

Tabel 3.35 Naam noemen door mannelijke rangen en sfeer tijdens gesprek

	Geen naam	Naam
Agenten		
Positief (N = 174)	99.4	0.6
Negatief/ neutraal (N = 55)	54.5	45.5
Totaal agenten (N = 229)	88.6	11.4
Hoofdagenten		
Positief (N = 117)	99.1	0.9
Negatief/ neutraal (N = 92)	98.9	1.1
Totaal hoofdagenten (N = 209)	99.0	1.0

Voor de mannelijke agenten geldt dat wanneer het gesprek een neutrale of negatieve sfeer heeft, de verdachten vaker bij hun naam worden genoemd dan wanneer de sfeer positief is. Voor hoofdagenten is de sfeer niet van invloed op het al dan niet noemen van namen tegen de verdachten, voor agenten wel. De verschillen zijn gedeeltelijk significant (agenten: $\chi^2(1) = 83.63$, $p < .001$; hoofdagenten: $\chi^2(1) = .029$, $p = .688$).

Hoofdstuk 4 Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk worden de conclusies gepresenteerd. In paragraaf 4.2 volgt een discussie.

4.1 Conclusies

Het doel van deze scriptie bestaat uit het leveren van een relevante bijdrage aan de discussie of bepaalde kenmerken van de verhoorder, namelijk de sekse en rang, invloed hebben op de talige middelen die worden ingezet door verhoorders. Deze vraag wordt specifiek beantwoord voor de inzet van talige middelen in een bepaalde institutionele setting, namelijk politieverhoren aangaande winkeldiefstal.

Er zijn veel variabelen de revue gepasseerd. In dit hoofdstuk worden de onafhankelijke variabelen afzonderlijk behandeld. Per groep relevante variabelen wordt gekeken welke variabelen invloed hebben op de inzet van talige middelen van de verhoorders.

4.1.1 Mannelijke en vrouwelijke verhoorders

Aan het onderzoek hebben twee vrouwelijke en acht mannelijke verhoorders deelgenomen. Alle vrouwen die hebben meegewerkt aan het onderzoek hebben de rang agent. Een verklaring hiervoor is dat deze vrouwen nog niet lang (maximaal één jaar) bij de politie werken. Ook zijn zij op latere leeftijd bij de politie gaan werken. Omdat alle vrouwen agenten zijn, is alleen voor de rang agenten het verschil in inzet van talige middelen tussen mannelijke en vrouwelijke verhoorders onderzocht.

Vraagformulering

Over het algemeen genomen gedragen agenten zich meer stellend dan hun vrouwelijke collega's. Agentes stellen hun verdachten meer vragen in syntactische zin, terwijl agenten meer beweringen doen dan vragen stellen. Agenten geven verdachten daarmee minder ruimte om hun visies en opvattingen uit te spreken.

Uit de multinomiale logistische regressies en de daarop volgende kruistabellen blijkt niet dat er variabelen zijn die direct invloed hebben op het sekseverschil in de vraagformulering van mannelijke en vrouwelijke verhoorders.

Hoofdcategorieën

Agenten stellen hun vragen (of doen hun beweringen) het meest omkleed met solidariserende middelen, dus direct maar met de, wellicht ten onrechte veronderstelde, behoeften aan sympathie en betrokkenheid van de gesprekspartner in het achterhoofd. Ook de categorie direct zonder omhaal wordt veel gebruikt, het minst zijn de agenten respectvol en indirect. Voor agentes liggen de verhoudingen anders. Zij stellen hun vragen voornamelijk direct zonder omhaal, gevolgd door respectvolle middelen en indirecte strategieën. Het minst gebruiken zij solidariteitsbeleefdheid.

Voor agentes geldt dat sekse en leeftijd van de verdachte invloed hebben op de inzet van strategisch repertoire. Mannelijke jonge verdachten worden respectvoller benaderd dan vrouwelijke jonge verdachten.

Voor beide groepen verhoorders geldt dat recidivisme van invloed is op de inzet van hun strategisch repertoire. Agentes zijn respectvoller tegen recidivisten dan tegen eerste plegers, terwijl voor agenten juist het tegenovergestelde geldt.

Voor agentes geldt ook dat wanneer het het eerste verhoor van de dienst betreft, zij respectvoller zijn dan wanneer ze al meer verhoren achter de rug hebben. De vermoedheid is dus voor agentes van invloed op de inzet van hun strategisch repertoire.

Als de variabele gesprekshelpt wordt meegenomen in de analyse, gebeurt er iets opmerkelijks. Voor de vragen die tijdens het middenstuk van het verhoor worden gesteld, laten agenten en agentes een gelijk patroon zien. Direct zonder omhaal komt het meeste voor, gevolgd door respectbeleefdheid/ indirecte strategieën en tot slot de solidariteitsbeleefdheid. De vragen die aan het begin of het einde van het verhoor worden gesteld, worden volgens het normale patroon gesteld. Gesprekshelpt is van invloed op de inzet van de hoofdcategorieën.

Aanspreekterm

Door agentes is er tijdens de verhoren geen één keer 'u' gezegd tegen de verdachten, maar altijd 'je'. De agenten hebben één keer 'u' gezegd en voor de rest is er getutoyeerd. Gezien de geringe variatie in deze afhankelijke variabele is deze niet verder onderzocht. Er kan geen andere conclusie worden getrokken dan dat verdachten door agenten (zowel mannelijke als vrouwelijke) veelvuldig met 'je' worden aangesproken.

Naam zeggen

Agentes hebben één keer de naam van de verdachte genoemd tijdens het verhoren, agenten hebben dat in ruim een tiende van de gevallen gedaan. Het gedrag van agenten past binnen het beeld dat we al eerder zagen, namelijk ze benaderen hun verdachten stellend. Door het noemen van de naam houden ze de verdachten bij de les en komen ze soms wat belerend over.

Zowel agenten als agentes noemen alleen de namen van eerste plegers, recidivisten worden helemaal niet met hun naam aangesproken.

Agenten met één jaar of minder verhoorervaring noemen in bijna de helft van de gevallen de verdachte bij zijn of haar naam, terwijl meer ervaren agenten dit veel minder doen. Agenten die ouder dan dertig jaar zijn noemen in het onderzoek nooit de naam van de verdachte, hun jongere collega's nemen alle keren dat een naam is genoemd voor hun rekening.

Ook de sfeer is van invloed op het noemen van de naam van de verdachte. Indien de sfeer neutraal of negatief is, is de kans groot (45.5%) dat een agent de verdachte bij zijn of haar naam noemt.

Aan het eind of aan het begin van het verhoor worden door agenten vaker namen genoemd dat gedurende het middenstuk.

Agenten en agentes verschillen in de manier waarop zij verdachten benaderen. Een agent doet eerder een bewering dan dat hij een syntactische vraag stelt, gebruikt weinig respectbeleefdheid en houdt zijn verdachte bij de les door regelmatig zijn naam te noemen. Een agente stelt juist veel syntactische vragen, doet dat direct of met respectbeleefdheid en noemt een verdachte bijna nooit bij zijn naam.

Agenten zijn daarom meer stellend en kunnen belerend overkomen, terwijl agentes hun verdachten eerder blanco benaderen en respectvoller behandelen. Agentes geven verdachten ruimte om hun verklaring af te geven, agenten doen dit in mindere mate.

4.1.2 Mannelijke rangen

Alleen de mannelijke verhoorders zijn gelijk verdeeld over de verschillende rangen. Om deze reden is alleen bij de groep mannen het verschil tussen rangen onderzocht. De groep mannelijke verhoorders is als volgt verdeeld over de drie deelnemende rangen: drie agenten, drie hoofdagenten en twee brigadiers.

Vraagformulering

Agenten en hoofdagenten doen meer beweringen dan dat ze syntactische vragen stellen, brigadiers stellen juist meer syntactische vragen dan dat ze beweringen doen. Daarmee zijn de agenten en de hoofdagenten de meest stellende rangen.

Hoofdagenten stellen meer syntactische vragen aan mannelijke verdachten dan aan vrouwelijke verdachten; over vrouwelijke verdachten worden meer beweringen gedaan. Agenten en hoofdagenten die ouder zijn dan dertig, stellen gemiddeld meer syntactische vragen dan hun jongere collega's.

Hoofdcategorie

Agenten en hoofdagenten stellen hun vragen het meest direct maar omkleed met solidariserende middelen. Agenten stellen hun vragen ook veelal direct zonder omhaal, hoofdagenten zijn ook regelmatig respectvol of indirect tegen hun verdachten. Brigadiers stellen hun vragen het liefst direct zonder omhaal, op grote afstand gevolgd door beide andere hoofdcategorieën.

Oude agenten zijn vaker solidariteitsbeleefd dan hun jongere ranggenoten. Oude hoofdagenten stellen hun vragen vaker direct zonder omhaal en indirect/ respectvol dan hun jongere ranggenoten.

Aanspreekterm

Hoofdagenten zijn in de meeste gevallen (82.3%) u-zeggere, agenten en brigadiers tutoyeren hun verdachten.

Uit de kruistabellen blijkt dat jonge laagopgeleide hoofdagenten hun verdachten in alle gevallen hebben gevouvoeyerd, de hoogopgeleide oude hoofdagenten hebben hun verdachten juist aangesproken met 'je'.

Naast leeftijd en opleiding is ook de sfeer van het verhoor van invloed op de aanspreektermen van hoofdagenten. Tijdens neutrale of negatieve gesprekken is er in alle gevallen 'u' gezegd tegen de verdachten, terwijl dat gedurende positieve gesprekken bijna een derde minder is gebeurd.

Naam zeggen

De agenten hebben in ruim een tiende van de gevallen de naam van de verdachte genoemd, de hoofdagenten hebben dit twee keer gedaan, brigadiers helemaal niet.

De agenten hebben hun verdachten alleen bij naam genoemd als het verdachten betrof van zeventien jaar of jonger. De sfeer van het gesprek is voor agenten ook van belang als het gaat om het noemen van de naam van de verdachte. Als de sfeer negatief of neutraal is, dan wordt in bijna de helft van de gevallen de naam van de verdachte genoemd. Is het gesprek als positief bestempeld, dan worden er op één uiting na geen namen genoemd.

De mannelijke rangen verschillen in de manier waarop ze hun verdachten benaderen, al moet wel de kanttekening geplaatst worden dat de situaties waarin de verhoorders zich hebben bevonden niet altijd goed te vergelijken waren. Zo hebben de rangen veelal te maken gehad met verschillende verdachtenkenmerken (zoals leeftijd en sekse).

Over het algemeen kan het volgende gesteld worden met betrekking tot de rangen: agenten doen veel beweringen, stellen hun vragen veelal met behulp van solidariserende middelen, zijn je-zeggere en noemen de verdachten regelmatig bij hun naam. De groep verhoorders is te kenmerken als stellend.

De hoofdagenten doen ook veel beweringen, maar zijn ook de meest respectvolle rang. Ze vouvoeyen hun verdachten veelvuldig en noemen verdachten vrijwel nooit bij hun naam. Brigadiers stellen veel syntactische vragen en doen dit direct en zonder omhaal. Ze zeggen 'je' tegen hun verdachten en noemen ze nooit bij hun naam.

4.2 Discussie

Er is gekozen voor het uitvoeren van kwalitatief onderzoek met kwantitatieve hulpmiddelen. Dit houdt in dat er geen grote aantallen verhoren zijn geanalyseerd. De onderzoeker is niet-selectief te werk gegaan, in die zin dat alle verhoren aangaande winkeldiefstal, die plaats hebben gevonden ten tijde van aanwezigheid van de onderzoeker, zijn meegenomen in analyse. Dit had tot gevolg dat er een grote variatie in de data is ontstaan, zowel op het gebied van verhoorderskenmerken als verdachtenkenmerken.

Niet alle variabelen bleken relevant te zijn voor het onderzoek en niet alle fenomenen hadden een frequentie die groot genoeg was voor verder onderzoek. Deze variabelen en fenomenen zijn dan ook van analyse uitgesloten.

De verdeling van de verhoorders over de seksen en rangen is niet gelijk geweest. Daarom zijn de conclusies minder vergaand dan vooraf verwacht.

Toch biedt het onderzoek mogelijkheden voor verder onderzoek en is er een aantal praktische aanbevelingen te doen naar aanleiding van de analyse.

4.2.1 Praktisch nut

Het onderzoek is niet alleen wetenschappelijk van aard, maar biedt ook aanknopingspunten voor de politie om het verhoren te optimaliseren. Hieronder volgt een aantal aanbevelingen die in de politiepraktijk kunnen worden toegepast.

- Uit informatie van de politieacademie blijkt dat het gewenst is om tijdens een verhoor veel open vragen te stellen. Uit het onderzoek blijkt dat er door sommige verhoorders juist veel beweringen worden gedaan in plaats van dat er (syntactische) vragen worden gesteld. Om het stellen van open vragen te bevorderen, is het wellicht verstandig om een verhoorder het verhoor af te laten nemen die weinig informatie heeft over de precieze toedracht van het misdrijf. Iemand die niet bij de aanhouding van de verdachte aanwezig is geweest, is meer geneigd om de verklaring in de woorden van de verdachte op te nemen, omdat hij niet kan putten uit eigen ervaring. Om erachter te komen wat er precies is gebeurd, zal de verhoorder (open) vragen moeten stellen en kan hij niet volstaan met het doen van een bewering.
- Uit het onderzoek blijkt dat vooral jonge mannelijke agenten veelvuldig beweringen doen en in mindere mate syntactische vragen stellen aan de verdachten. Zij geven verdachten hiermee weinig ruimte om hun eigen visies en opvattingen te uiten. Dit vertoonde gedrag zou verbeterd kunnen worden door extra training. Gedacht kan worden aan aanvullende interviewtechnieken waarbij aandacht wordt gegeven aan vraagformuleringen. Een deel van de training kan bestaan uit een zelfanalyse. Verhoorders nemen een aantal verhoren van zichzelf op en kijken op welke manier zij vragen stellen. Aan de hand van deze zelfanalyse stellen zij, eventueel samen met een leidinggevende, een persoonlijk verbeterplan op. Na enige tijd worden de verhoorders geëvalueerd op hun vraaggedrag.
- Voor politiemedewerkers is verhoren een onderdeel van hun dagelijkse werkzaamheden. Voor de meeste verdachten is verhoord worden echter niet iets wat ze veelvuldig meemaken. Het heeft op de meeste verdachten een flinke impact om op deze wijze met de politie in aanraking te komen. Het is daarom goed om politiemedewerkers er zo nu en dan bij stil te laten staan dat wat zij doen, voor andere mensen minder vanzelfsprekend is. Door dit besef kunnen politiemedewerkers zich beter inleven in hun verdachten, wat het verloop van het verhoor ten goede kan komen.
- Uit het onderzoek is gebleken dat vooral mannelijke verhoorders minder open vragen stellen dan hun vrouwelijke collega's. Als dit een fenomeen is dat landelijk bestaat, is het wijselijk er tijdens de opleiding al aandacht aan te besteden. Zogenaamde risicogroepen kunnen worden gewezen op de nadelen van het gedrag dat hun oudere collega's vertonen. Als de aspiranten overtuigd zijn van de voordelen van het stellen van open vragen, zullen zij dit in de toekomst zelf ook doen.

4.2.2 Verder onderzoek

Dit onderzoek biedt een aantal handreikingen voor toekomstig onderzoek op het gebied van politieverhoren. Een aantal suggesties zullen nu de revue passeren.

- Het onderzoek dat in deze scriptie beschreven staat, kan op dezelfde wijze worden uitgevoerd, met als wijziging dat de verhoren van een zwaarder delict worden geanalyseerd. Dit onderzoek is gebaseerd op politieverhoren aangaande winkeldiefstal. Dit is een delict dat veelvuldig voorkomt en wat relatief gestandaardiseerd verloopt. Het is te verwachten dat een verhoorder weinig verhoortechnieken gebruikt en wellicht heeft dit een weerslag op het gebruik van beleefdheidsstrategieën. Een zwaar delict, zoals een zedenmisdrijf of een moord, kent een complexer verhoor in die zin dat er vooraf tactieken worden bepaald om tot de waarheid te komen. Verhoortechnieken worden hier veelvuldig toegepast, onderzocht kan worden of ook de beleefdheidsstrategieën op een andere manier worden toegepast dan bij de minder zware delicten. Een noot die bij deze suggesties gemaakt moet worden, is dat er geprobeerd dient te worden bepaalde kenmerken zoveel mogelijk gelijk te verdelen. Zo is het het beste

als de verdeling man - vrouw en de verdelingen over de rangen gelijk is. De conclusies die getrokken worden gelden dan over de gehele breedte van het onderzoek.

- In hoofdstuk 1 is 'professioneel verhoren' aan de orde geweest. Sinds 1 juni 2006 moeten alle verhoren voldoen aan de richtlijnen van deze methode. Om het maximale uit verhoren te kunnen halen, is het van belang om deze methode na enige tijd te evalueren. Er kan een vergelijking worden gemaakt tussen de oude situatie en de situatie na de invoering van 'professioneel verhoren' om na te gaan of de zuiverheid, de controleerbaarheid, de transparantie en de professionaliteit van het verhoor inderdaad zijn verbeterd. Aan de hand van deze evaluatie kunnen er, indien wenselijk, aanpassingen worden gedaan om beter aan de bovengenoemde punten tegemoet te komen.
- Zoals in hoofdstuk 1 is vermeld, is er sprake van dat het wellicht in de toekomst mogelijk is om verhoren op te nemen en om advocaten aanwezig te laten zijn tijdens verhoren. Een onderzoek kan uitwijzen of deze maatregelen er inderdaad toe leiden dat verhoren transparanter worden en dat er meer informatie beschikbaar komt dan de informatie die nu uit het proces-verbaal kan worden gehaald.
- Er kan een onderzoek worden ingesteld om te achterhalen welk type verdachte het beste reageert op bepaalde verhoorders. Zo kan er bijvoorbeeld gekeken worden of het raadzaam is om vrouwelijke verdachten door vrouwelijke verhoorders te laten verhoren. Andere kenmerken zoals leeftijd, recidivisme en sociale klasse kunnen meespelen in dit onderzoek, maar ook variabelen zoals het type delict zijn van belang. Indien er daadwerkelijk uit komt dat verhoren beter verlopen zolang er voor de 'juiste verhoorder' wordt gekozen, dan is het aan te bevelen hier in de toekomst rekening mee te houden.
- Vervolgonderzoek kan ook uitgaan van de kant van de verdachte. Als het duidelijk wordt hoe verdachten reageren op bepaalde vragen, kunnen verhoorders daar veel van leren. Uit onderzoek zou kunnen blijken dat bepaalde beleefdheidsstrategieën of verhoortechnieken anders uitpakken dan verwacht werd. Als inzichtelijk kan worden gemaakt welke strategieën goed werken in bepaalde situaties, kunnen politiekorpsen daar in de toekomst profijt van hebben. Een grondige analyse van de uitingen van verdachten is hiervoor nodig.

Literatuurlijst

- Baarda, D.B. en M.P.M. de Goede (2001), *Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek*. Groningen/ Houten: Wolters-Noordhoff
- Brown, P. & S.C. Levinson (1987), *Politeness : some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press
- Dahl, R. (1957), The concept of power. *Behavioral Science*, 2, p. 202-210
- Goffman, E. (1967), *Interaction ritual: essays on face to face behavior*. New York: Garden City
- 't Hart, H., J. Van Dijk, M. de Goede, W. Jansen & J. Teunissen (1996), *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom
- Huls, E. (1986), *Handleiding voor de beurtenanalyse*. Vakgroep Sociale Psychologie, cursus sociale communicatie
- Huls, E. (2001), *Dilemma's in menselijke interactie*. Utrecht: Uitgeverij Lemma
- Hutchby, I. & R. Wooffitt (1998), *Conversation analysis: principles, practices and applications*. Oxford: Polity Press
- Komter, M.L. (2001), Dilemma's in de verhoorkamer. *Het tijdschrift voor de politie*, 63/3, p. 25-31
- Komter, M.L. (2003), The interactional dynamics of eliciting a confession in a Dutch police interrogation. *Research on language and Social Interaction*, 36-4, p. 433-470
- Lakoff G. & M. Johnson (1980), *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press
- Posthumus F. (2005), *Evaluatieonderzoek in de Schiedammer parkmoord. Rapportage in opdracht van het College van procureurs-generaal*. Amsterdam
- Ten Have P. (1999), *Doing conversation analysis: A practical guide (chapter 5)*. London: Sage
- Thornborrow J. (2002), *Power talk: language and interaction in institutional discourse*. Harlow: Pearson Education
- Van der Veen, E. (2006), Verhoren volgens het boekje. *Blauw – Recherche*, maart 2006, nummer 5, p. 26-28
- Van Wijk, C. (2000), *Toetsende statistiek op de computer: basistechnieken. Instructie- en oefenboek SPSS onder Windows voor onderzoekers van taal, gedrag en communicatie*. Bussum: Coutinho

Documentaire

Zembla (20 april 2006), *De professor en de parkmoord*. Vara

Interne uitgaven

Reader verdachtenverhoor, interne uitgave politieacademie Eindhoven, Faculteit Algemene Politiekunde

Internet

<http://www.telegraaf.nl/binnenland/article38469421.ece>

[http://www.volkskrant.nl/binnenland/article288117.ece/De_voor_en_nadelen_van_verhoor_m
et_advocaten?source=rss](http://www.volkskrant.nl/binnenland/article288117.ece/De_voor_en_nadelen_van_verhoor_m
et_advocaten?source=rss)

http://www.ivv.amsterdam.nl/live/main.asp?action=display_data&name=pagina&item_id=819

http://www.nu.nl/news/716733/14/Politie_wisselt_informatie_uit_over_winkeldieven.html

<http://www.nrc.nl/economie/article271507.ece>

<http://www.sil.org/linguistics/glossaryoflinguisticterms/WhatIsATagQuestion.htm>

[http://www.randm.nl/content_nl/18_brochures/kwalitatief_onderzoek/Brochure%20Kwalitatie
f.pdf](http://www.randm.nl/content_nl/18_brochures/kwalitatief_onderzoek/Brochure%20Kwalitatie
f.pdf)